

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя
Максіма Танка»
Гістарычны факультэт
Кафедра ўсеагульнай гісторыі і методыкі выкладання гісторыі

Рэг. № УМ/У.М.К/26-2-15/2023

УЗГОДНЕНА
Загадчык кафедры
[Підпіс] В.А. Йоцюс
«28» 06 2023 г.

УЗГОДНЕНА
Дэкан факультэта
[Підпіс] С.П. Шупляк
«28» 06 2023 г.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ
«АРХЕАЛОГІЯ БЕЛАРУСІ»
для спецыяльнасці
6-05-0113- 01 Гістарычная адукацыя

Складальнік:

І.Л. Калечыц, дацэнт кафедры ўсеагульнай гісторыі і методыкі
выкладання гісторыі УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя
Максіма Танка», кандыдат гістарычных навук, дацэнт.

Разгледжана і зацверджана

на пасяджэнні Савета факультэта 28 шлясет 2023 г., пратакол № 10.

ЗМЕСТ

1. Тлумачальная запіска
2. Тэарэтычны раздзел
 - 2.1. Тэмы лекцый па вучэбнай дысцыпліне “Археалогія Беларусі”
3. Практычны раздзел
 - 3.1. Паны семінарскіх заняткаў па вучэбнай дысцыпліне “Археалогія Беларусі”
4. Раздзел кантролю ведаў
 - 4.1. Тэсты
 - 4.2. Пытанні да экзамену па вучэбнай дысцыпліне “Археалогія Беларусі”
5. Дапаможны раздзел
6. Гласарый.
 - 6.1. Вучэбная праграма дысцыпліны “Археалогія Беларусі” (з вучэбна-метадычнай картай)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная дысцыпліна “Археалогія Беларусі” не толькі дае канкрэтныя веды ў галіне археалогіі, але і адыгрывае значную ролю ў фарміраванні гістарычнага мыслення, гуманістычнага светапогляду будучага спецыяліста-гісторыка. Выкладанне археалогіі мае практычнае значэнне ў сувязі з сучаснымі задачамі паляпшэння падрыхтоўкі высокакваліфікаваных спецыялістаў гістарычнага профілю.

Паняцце “археалогія” вядома з антычнага часу. Як самастойная па метадах даследавання навука яна існуе з XVIII ст., а як універсітэцкая дысцыпліна – з XIX ст. З 1954 г. археалогія выкладаецца ў педагагічных інстытутах (універсітэтах). Без даных археалогіі немагчыма зразумець гісторыю. У адрозненні ад гісторыі яна вывучае, у асноўным, крыніцы матэрыяльнага паходжання і дае магчымасці фізічна рэканструіраваць мінулае. Неацаніма роля археалогіі ў краязнаўчай і патрыятычна-выхаваўчай рабоце, таму што менавіта яна стварае магчымасці для вывучэння вытокаў пэўнага рэгіёна, этнаса, прывучае да беражлівых адносінаў да помнікаў культуры, да гістарычнага мінулага. Археалогія – гэта падмурак гістарычнай памяці, на якім фарміруюцца этнічная самаідэнтыфікацыя, нацыянальная годнасць. Усё гэта робіць неабходным і важным выкладанне археалогіі на гістарычных факультэтах вышэйшых устаноў педагагічнага профілю.

Мэтай дадзенага ВМК з’яўляецца фарміраванне ў студэнтаў трывалых ведаў пра археалогію як самастойную па метадах даследавання навуку, якая рэканструіруе гістарычнае мінулае, і пра археалагічную спадчыну Беларусі.

Задачы ВМК:

Дадзены ВМК павінны забяспечыць рэалізацыю наступных функцый:

1. Раскрыць патрабаванні да зместу дысцыпліны, да адукацыйных вынікаў, да сродкаў іх дасягнення і ацэнкі.
2. Забяспечыць эфектыўнае засваенне студэнтамі вучэбнага матэрыялу, які ўваходзіць у вучэбную праграму дысцыпліны.
3. Аб’яднаць ў адзінае цэлае розныя дыдактычныя сродкі, падпарадкоўваючы іх мэтам навучання і выхавання.
4. Забяспечыць пераемнасць у выкладанні вучэбных дысцыплін.
5. Служыць сродкам кіравання самастойнай працай студэнтаў.

У тэарэтычнай частцы курса студэнты павінны атрымаць тэарэтычныя веды ў рабоце з археалагічным матэрыялам, умець выкарыстоўваць яго пры выкладанні курса ўсеагульнай і айчыннай гісторыі. А таксама ведаць помнікі археалогіі і археалагічныя культуры, археалагічную перыядызацыю і археалагічную спадчыну Беларусі.

Падчас семінарскіх заняткаў студэнты павінны навучыцца распазнаваць помнікі археалогіі па іх прыналежнасці, рэалізаваць навыкі зняцця вокамернага плана і апісанне помніка археалогіі ў выніку самастойнага выяўлення такога помніка ў краязнаўчай рабоце з вучнямі, чытаць стратыграфію культурных напластаванняў на помніках, дзе маюцца агаленні культурнага слою, даваць тлумачэнне асобным катэгорыям артэфактаў, выяўленых падчас палявой краязнаўчай работы.

ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Канспекты лекцый па археалогіі Беларусі

Лекцыя 1. Паняцце археалогіі. Прадмет, задачы, метады.

Ключавыя паняцці: археалогія, рэчавыя крыніцы, пісьмовыя крыніцы, археалагічны помнік, культурны слой.

План лекцыі:

1. Прадмет і задачы археалогіі як навукі.
2. Паняцце археалогіі. Пісьмовыя і рэчавыя крыніцы.

1. Тэрмін “археалогія” ўпершыню быў ужыты Платонам у значэнні “гісторыя мінулых часоў”. Сучасная археалогія – гэта навук, якая вывучае гістарычнае мінулае чалавецтва па рэчавых крыніцах. Рэчавыя крыніцы – гэта прылады вытворчасці і матэрыяльныя блага, якія створаны з іх дапамогай: пабудовы, зброя, упрыгажэнні і г.д. і з’яўляюцца вынікам працоўнай дзейнасці чалавека. Рэчавыя крыніцы маюць асаблівае значэнне для дапісьмовага перыяда. Першыя пісьмовыя крыніцы таксама былі знойдзены ў выніку археалагічных даследаванняў. Высновы, якія базуюцца на вывучэнні рэчавых крыніц, з’яўляюцца вынікам навуковай рэканструкцыі. Спецыялісты-археалагі праводзяць раскопкі археалагічных помнікаў.

2. Археалагічныя помнікі – рэчавыя гістарычныя крыніцы, па якіх можна аднавіць мінулае чалавечага грамадства. Да ліку асноўных археалагічных помнікаў належаць стаянкі, градзішча, паселішча, старажытныя пабудовы, могільнікі, культавыя збудаванні, архітэктурныя помнікі і г.д. Археалогія мае вялікае значэнне не толькі для дапісьмовых эпох, але і для вывучэння старажытнасці і сярэдневякоўя, таму што значна дапаўняе комплекс гістарычных крыніц. Археалагічная культура – сукупнасць матэрыяльных помнікаў, якія належаць да адной тэрыторыі і часу і маюць агульныя рысы. Звычайна археалагічную культуру называюць па якой-небудзь характэрнай прыкмеце, па якой яна адрозніваецца ад іншых: па форме або арнаменту (культура лейкападобных кубкаў), абраду пахавання (катакомбная культура), мясцовасці, дзе былі знойдзены найбольш характэрныя помнікі (днепра-данецкая культура).

Культурны слой – слой зямлі на месцы пражывання чалавека, якія захоўвае рэшткі яго жыццядзейнасці. У залежнасці ад часу і інтэнсіўнасці пражывання культурны слой можа быць невялікі (ад некалькіх сантыметраў) або магутны (30-35 м). Культурны слой цягнецца ўглыб да мацерыка, які не нясе слядоў жыццядзейнасці чалавека. Археалогія карыстаецца шэрагам метадаў: стратыграфічным, тыпалагічным, дэндрахраналагічным, метадам радыёвугляроднага аналізу, палеабатанічным і інш. Археалогія цесна звязана з

такімі навукамі як гісторыя, этнаграфія, сацыялогія, шэрагам дапаможных гістарычных дысцыплін (сфрагістыкай, геральдыкай, эпіграфікай, нумізматыкай).

Пытанні па матэрыялу лекцыі:

1. У чым адрозненне пісьмовых і рэчавых помнікаў?
2. Што такое археалагічная культура?
3. Чым адрозніваецца культурны слой ад мацерыка?
4. Для чаго праводзяцца археалагічныя раскопкі?
5. Пералічыце асноўныя метады археалогіі?
6. З якімі навукамі звязана археалогія?

Літаратура:

1. Калядзінскі Л.У. Уводзіны ў археалогію : дапаможнік / Л. Калядзінскі. – Гродна: ЮрСаПрынт, 2013. – 238 с. Т
2. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.

Лекцыя 2. Палеаліт і мезаліт

1. Ключавыя паняцці: палеаліт, алдувайская, ашэльская і мусцёрская эпохі, чопер, сфероід, клівер, рубіла, скрэбла, востраканечнік, нуклеус, рэтуш, мікраліты і макраліты.

2. План лекцыі:

Палеаліт: стаянкі, каменныя вырабы.

Мезаліт: мезалітычныя прылады, асноўныя заняткі чалавека, стаянкі, мастацтва мезаліта.

1 .Археалагічная гістарычная перыядызацыя першабытнай эпохі падзяляецца нанекалькі вялікіх перыядаў – у адпаведнасці з матэрыялам, з якога вырабляліся прылады працы: каменны, бронзавы (бронзава-каменны) і жалезны век. Першабытная эпоха наогул мае характарыстыкі, агульныя для ўсіх перыядаў. Да іх належыць нізкі ўзровень развіцця вытворчых адносін і павольнае іх удасканаленне, нізкія тэмпы развіцця грамадства, калектыўны характар прысваення прыродных рэсурсаў і вынікаў вытворчасці, сацыяльная роўнасць людзей, ураўняльнае размеркаванне матэрыяльных даброт адсутнасць прыватнай уласнасці, эксплуатацыі, класаў і дзяржавы.

2 . Палеаліт – старажытны каменны век, першая з двух асноўных эпох каменнага века. Супадае з вялікімі этапамі чацвертычнага гелагічнага перыяда: эаплейстацэнам і плейстацэнам. Людзі эпохі палеаліта карысталіся абабітымі каменнымі прыладамі, заімаўся паляваннем і збіральніцтвам. Пачатак палеаліта звыш 2 мільёнаў гадоў таму супадае са з’яўленнем архантрапаў *Homo habilis*. Канец палеаліта датуецца прыблізна 12-10 тыс. гадоў таму. Палеаліт падзяляецца на ранні (ніжні) і позні (верхні). Потым пачынаецца мезаліт – сярэдні каменны век. У межах палеаліта вылучаюць наступныя археалагічныя эпохі: алдувайскую (дашэльскую), старажытна-ашэльскую (аббевільскую), сярэдне- і познеашэльскую, мусцёрскую культуру – час існавання неандэртальцаў. Пры пераходзе да позняга палеаліта ўзнік *Homo sapiens*.

3 . Мезаліт – сярэдні каменны век. Пераход ад палеаліта да мезаліта супаў са

зменаў плейстацэна галацэнам, які характэрызуецца сучасным кліматам, раслінным і жывёльным светам. Часовыя рамкі мезаліта – 10-7 тыс. Гадоў таму. Для мезалітычных культур шмат якіх тэрыторый характэрны мікраліты – мініацюрныя каменныя прылады. Ужываліся рубячыя прылады з каменя: тапары, цёсла, кіркі, а таксама прылады з косці і рога: наканечнікі дзідаў, гарпуны, рыбалоўныя кручкі і г.д. Распаўсюдзіліся лук і стрэлы, прылады для рыбалоўства і палявання. З’явіўся гліняны посуд. На мяжы палеаліта і неаліта быў праручаны сабака, пачалося прыручэнне некаторых відаў жывёл. Асновай гаспадаркі былі паляванне, рыбалоўства, збіральніцтва. V

Пытанні па матэрыялу лекцыі:

1. Што ляжыць у аснове археалагічнай гістарычнай перыядызацыі?
2. Назавіце характэрныя прыкметы палеаліта?
3. Назавіце характэрныя прыкметы мезаліта?

Літаратура:

1. Калядзінскі Л.У. Уводзіны ў археалогію : дапаможнік / Л. Калядзінскі. – Гродна: ЮрСаПрынт, 2013. – 238 с.
2. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
3. Археология Беларуси: Энциклопедия : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.)] – Мінск : Беларуская Энциклопедия, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
4. Археология Беларуси: Энциклопедия : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.)] – Мінск : Беларуская Энциклопедия, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Лекцыя 3. Неаліт. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі

Ключавыя паняцці: неаліт, кераміка, Днепра-данецкая культура, Нёманская культура, Верхнедняпроўская культура, Нарвенская культура, культура тыпавай грабенчата-ямкавай керамікі, культуры лейкападобных кубкаў і шарападобных амфар.

План лекцыі:

1. Неаліт: неалітычныя паселішчы, прылады працы і асноўныя заняткі чалавека. Стаянкі і жыллы. Кераміка.
2. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.

1. Неаліт – новы каменны век, эпоха позняга каменнага века. Характэрызуецца выкарыстаннем крамянёвых, касцяных і каменных прылад, распаўсюджваннем глінянага посуду. З’яўляецца прысвойваючая гаспадарка. Асноўныя заняткі насельніцтва – земляробства, жывёлагадоўля, паляванне і рыбалоўства. У выніку адбываюцца кардынальныя змены ў жыцці чалавецтва, якія праяўляюцца ў развіцці аселасці і росце насельніцтва. Гэтыя змены атрымалі назву “неалітычнай рэвалюцыі”.

2. На тэрыторыі Беларусі таксама вырасла колькасць насельніцтва. На гэты час вядома каля 600 стаянак (галоўным чынам на берагах рэк і азёраў), што дае падставы

вызначаць яго памеры ў 5-6 тысяч чалавек. Насельніцтва належала да чатырох галоўных этнічных суполак: культуры грабеньчата- накольнай керамікі (ці днепра-данецкай), верхнедняпроўскай, нёманскай і нарвенскай археалагічных культур.

Асноўнымі заняткамі былі паляванне, рыбалоўства і збіральніцтва. З'явілася першабытнае ткацтва з ужываннем вертыкальнага ткацкага станка. У апрацоўцы каменя прымянялася шліфаванне, паліраванне і свідраванне. На поўдні Беларусі з'явілася матычнае земляробства. На тэрыторыі Беларусі ў гэты час з'явіліся Краснасельскія крэменездабываючыя шахты. Археологі знайшлі больш за 1000 шахт глыбінёй да 8 метраў. Асноўныя дасягненні гэтага часу: пераход ад прысвойваючай гаспадаркі да вытворчай, ўключэнне беларускіх земляў ў міжрэгіянальны абмен таварам, з'яўленне зачаткі рамёстваў – выраб керамічнага посуду і тканіны.

Пытанні па матэрыялу лекцыі:

1. Якія прыкметы характэрызуюць эпоху неаліта?
2. Што характэрна для эпохі неаліту на тэрыторыі Беларусі?
3. Што такое нелітычная рэвалюцыя?

Літаратура:

1. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
2. Археология Беларуси: Энциклопедия : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.)] – Мінск : Беларуская Энциклопедия, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
3. Археология Беларуси: Энциклопедия : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.)] – Мінск : Беларуская Энциклопедия, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Лекцыя 4. Бронзавы век. Культуры бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі.

Ключавыя паняцці: энеаліт, Трыпольская культура, Сярэднедняпроўская культура, культура палескай шнуравой керамікі, Паўночна-беларуская культура, Тшцінецкая культура, культура сярэдняй і позняй бронзы Паазер'я.

План лекцыі:

1. Бронзавы век: прылады працы, заняткі, жыллы, кераміка.
2. Культуры бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі: Трыпольская культура, Сярэднедняпроўская культура, культура палескай шнуравой керамікі, Паўночна-беларуская культура, Тшцінецкая культура, культура сярэдняй і позняй бронзы Паазер'я.
3. Энеаліт – (ад лац. *aspeus* — медны і грэч. *líthos* — камень), халкаліт, медна-каменны век – эпоха пераходу ад каменнага веку да бронзавага. Найстаражытнейшыя медны прадметы і кавалкі руды знойдзены на раннеземляробчых пасяленнях Пярэдняй Азіі (8-5 тыс. гадоў да н.э.).

2.Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі датуецца 2 – пачаткам 1 тыс.да н.э. У гэты час з'явіліся першыя першыя вырабы з металаў. Сваіх радовішчаў медзі на

Беларусі няма, таму медных і бронзавых прылад працы няшмат, у асноўным гэта ўпрыгожванні: бранзалеты, фібулы, кольцы. Медзь трапляла на тэрыторыю Беларусі з Каўказа, Карпат ў абмен на бурштын і вырабы з бурштыну, якія насельніцтва старажытнай Беларусі атрымлівала з Прыбалтыкі ў абмен на крэмневыя прылады працы. Працягвалі выкарыстоўвацца каменныя прылады працы. Таму ў дачыненні да Беларусі больш падыходзіць назва перыяду энеаліт (медна-каменны век). У гэты час здабыча і апрацоўка крэмню ў Краснасельскіх шахтах дасягнула вялікіх памераў. З'явілася струменчатая рэтуш (нанясенне насечак крыж накрыж) - новы прыём, які яшчэ больш удасканаліў каменныя сякеры і іншыя рэжучыя прылады. Адбываецца пераход да земляробства, якое паступова становіцца галоўнай галіной гаспадаркі. У гэты час існуе ляднае ці падсечна-агнавое земляробства. Замест аднакамерных жылых пабудов (паўзямлянак ці наземных жытлаў) зараз будуецца двухкамерныя жытлы. У гэты час на Беларусі з'яўляецца новае насельніцтва – індаеўрапейцы. Па ступені гаспадарчага і грамадскага развіцця яны апераджалі аўтахтоннае насельніцтва.

Новыя вытворчыя формы гаспадаркі ставілі мужчыну на першае месца ў сацыяльнай іерархіі першабытнага грамадства. Адбываецца станаўленне патрыярхату. З'явіліся касмаганічныя рэлігійныя ўяўленні, г.зн прадстаўленні аб тым, як утварылася наваколле. На першы план выходзіць культ продкаў.

У гэты час на Беларусі існуюць культуры шнуравой керамікі, назва якой паходзіць ад адметнага ўпрыгожвання керамікі, а таксама тшцінецкая культура, адметнасцю якой з'яўляецца цюльпанападобная кераміка.

Пытанні па матэрыялу лекцыі:

1. Выкарыстанне якіх матэрыялаў дало назву энеаліту?
2. Чым адметны бронзавы век на Беларусі?
3. Якія змяненні адбыліся ў жыцці тагачаснага насельніцтва?

Літаратура:

1. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
2. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
3. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Лекцыя 5. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі

Ключавыя паняцці: мілаградская і паморская культуры, культура штрыхаванай керамікі, Дняпра-двінская культура, зарубінецкая культура, Кіеўская і вельбарская культуры, помнікі тыпу Прагі-Корчак і Лукі- Райкавецкай культуры, калочынская культура, банцараўская культура, культуры ранніх доўгіх курганаў і ўсходнелітоўскіх курганаў.

План лекцыі:

1 . Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: мілаградская і паморская культуры. Культура штрыхаванай керамікі. Днепра-двінская культура. Зарубінецкая культура. Кіеўская і вельбарская культуры.

2 . Культуры ранняга сярэднявекі: помнікі тыпу Прагі-Корчак і Лукі-Райкавецкай, калочынская, банцараўская, культуры ранніх доўгіх курганаў і ўсходнелітоўскіх курганаў.

1 . Жалезны век на тэрыторыі Беларусі датуецца прамежкам ад 7-6 ст. да н.э. да 6-7 ст. н.э. У гэты час адбывецца пачатак здабычы і апрацоўкі жалеза. Яго выплаўлялі ў невялікіх паўкруглых гліняных пячах-домніцах з лугавой ці балотнай руды, якая досыць шырока распаўсюджана на Беларусі. Руду выплаўлялі сырадутным спосабам. Сутнасць яго ў тым, што ў домніцу загрузалі драўляны вугаль і руду, печку замазвалі глінай, але заставаліся невялікія адтуліны, праз якія з дапамогай трубак-соплаў і мяхоў нагналася паветра. Атрымлівалася жалезістая маса – крыца, якая мела вялікую колькасць дамешкаў і патрабавала наступнай апрацоўкі апрацоўкі. Нягледзячы на тое, што спачатку якасць жалеза была даволі нізкай, з'яўленне жалезных прылад працы зрабіла вялікі тэхнічны пераварот. Гэта адлюстравалася ў тым, што значна ўзрасла роля земляробства і жывёлагадоўлі, а роля збіральніцтва, палявання і рыбалоўства знізілася. Пачынаюць інтэнсіўна развівацца заняткі, якія потым будуць вылучацца ў рамёствы: апрацоўка косці і дрэва, прадзіва, ткацтва, пляценне, ганчарства. У параўнанні з папярэднімі гістарычнымі перыядамі, людзі сталі атрымліваць больш прадукцыі на аднаго чалавека, што прывяло да значных запасаў і накаплення прадукцыі.

Супярэчнасці паміж родамі прывялі да ваенных канфліктаў, асноўнымі матывамі якіх былі захоп як мага больш матэрыяльных каштоўнасцяў і рабоў. Да таго ж палепшылася якасць зброі. З'явілася дамашняе ці патрыярхальнае рабства. у жалезным веку існуе патрыярхальны род, дзе паходжанне вялося па бацьку і нашчадкі-мужчыны заставаліся ў родзе.

У гэты час тып паселішчаў змяняецца. З'яўляюцца гарадзішчы – населеныя пункты, размешчаныя ў спрыяльнай для абароны мясцовасці, умацаваныя валамі і драўляным частаколам, якія выкрыстоўваліся ў выпадку ваеннай пагрозы. Адначасова з імі існавалі неўмацаваныя селішчы. Назіраецца большая разнастайнасць гаспадарчых пабудоў: жытлы, гаспадарчы збудаванні.

2 . У раннім жалезным веку на тэрыторыі Беларусі пражывае некалькі археалагічных культур. Іх аб'ядноўвала агульная тэрыторыя, асаблівасці пабудовы жытлаў і тыпаў пасяленняў, падобнасць пахавальных абрадаў, а таксама асаблівасці вытворчасці керамікі і прылад працы.

Мілаградская культура была распаўсюджана на поўдні Беларусі (тэрыторыя Палесся). Адметнасцю гэтай культуры былі гліняныя фігуркі жывёл, якія, магчыма, мелі кultaвае прызначэнне. Пазней (з 3 ст. да н.э.) гэтую тэрыторыю засялілі плямёны зарубінецкай культуры. Археалагічныя знаходкі на тэрыторыі пражывання гэтай культуры гавораць аб сувязях са скіфамі, кельтамі, грэчаскімі гарадамі

Прычарнамор’я.

У Цэнтральнай Беларусі пражывалі плямёны культуры штрыхаванай керамікі, якія выраблялі вастрарэбныя гаршкі са штрыхаванай паверхняй і будавалі асобныя жытлы для з ачагом у цэнтры пабудовы.

На поўначы Беларусі жылі плямёны днепра-дзвінскай археалагічнай культуры, для якіх характэрныя гладкасценныя слоікападобныя пасудзіны

У 5-7 стст. н.э. на поўдні Беларусі з’явіліся археалагічныя культуры, якія маюць славянскія прыкметы: калочынская, пражская, у цэнтры Беларусі – банцараўская. Галоўныя славянскія прыкметы – тып жылля (паўзямлянка з вогнішчам у дальнім вугле), простая карычневая кераміка без арнаменту, трупаспаленне і пахаванне ў паўсферычных курганах. Мясцовае (аўтахтоннае) насельніцтва было асімілявана.

У гэты час існуе ворнае земляробства і новая прылада – саха з жалезным наканечнікам. Родавая абшчына паступова саступіла месца суседскай сельскай абшчыне, у аснове якой ляжалі тэрытарыяльныя і эканамічныя сувязі.

Пытанні па матэрыялу лекцыі:

1. Пералічыце асноўныя этапы атрымання жалеза ў печах-домніцах?
2. Назавіце адметныя рысы жалезнага веку на Беларусі?
3. Пералічыце характэрныя рысы археалагічных культур жалезнага века на тэрыторыі Беларусі?

Літаратура:

1. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
2. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
3. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Лекцыя 6. Усходнеславянскія саюзы плямёнаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных

Ключавыя паняцці: саюз плямёнаў, крывічы, дрыгавічы, радзімічы.

План лекцыі:

1. Усходнеславянскія саюзы плямёнаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных.
2. Полацкія крывічы. Дрыгавічы. Радзімічы. Насельніцтва Панямоння.

1 .У выніку асіміляцыі славянаў і балтаў да IX ст. на тэрыторыі Ўсходняй Еўропы ўтварылася 15 этнічных славянскіх аб’яднанняў.

Па археалагічных даных на тэрыторыі Беларусі пражывала 3 з іх: дрыгавічы, радзімічы і крывічы. Звесткі аб гэтых плямёнах ёсць у “Аповесці мінулых гадоў”. З-за вялікай сціпласці пісьмовых крыніц, асноўнымі звесткамі пра гэтыя плямёны

з'яўляюцца археалагічныя даныя.

Крывічы – адзін з буйнейшых саюзаў усходне-славянскіх плямен, які склаўся ў VI-X стст. у вярхоўях Заходняй Дзвіны, Дняпра і Волгі і склаліся ў выніку асіміляцыі славянамі мясцовага балцкага насельніцтва. Асноўныя заняткі – жывёлагадоўля, земляробства, рамяство. Арэал рассялення крывічоў вылучаецца па скроневых кольцах – жаночых упрыгажэннях. У крывічоў яны мелі выгляд драцянных кольцаў. Разам са славянскімі элементамі, упрыгажэнні крывічоў мелі шэраг балцкіх элементаў. Вызначальнай рысай рассялення крывічаў з'яўляюцца доўгія курганы – валападобныя земляныя насыпы.

Пахаванні рабіліся па абраду трупаспалення. Сярод крывіцкіх артэфактаў можна пералічыць шклянныя пацеркі, нажы, наканечнікі дзідаў, кераміка, зробленая на ганчарным крузе.

2 . Дрыгавічы – племянны саюз, які пражываў на поўдні сучаснай тэрыторыі Беларусі (па рацэ Прыпяць да Дняпра). Этнавызначальнымі прадметамі крывічоў лічацца скроневыя кольцы з буйназарністымі металічнымі пацёркамі. Асноўныя помнікі, па якіх вядзецца археалагічнае даследаванне – курганныя могільнікі, якія звычайна распалагаюцца групамі. Пахавальны абрад да прыняцця хрысціянства выконваўся па спосабу крэмацыі. Пахавальны інвентар бедны або ўвогуле адсутнічае. Мужчынскія пахаванні бядней за жаночыя. частая знаходка ў курганах – кругавыя гаршкі. Сельскія пасяленні дрыгавічоў групаваліся вакол гарадзішчаў. Дрыгаічы мелі гандлёвыя сувязі з Валынню, Сярэднім Падняпроўем, Паўночным Прычарнамор'ем, Прыбалтыкай.

Радзімічы – усходнеславянскі племянны саюз, які пражываў па цячэнні ракі Сож. Арэал пражывання радзімічаў вылучаецца па этнавызначальнай прыкмеце – жаночых упрыгажэннях – сяміпроменных скроневых кольцах. На тэрыторыі пражывання радзімічаў знойдзена даволі мала курганоў з пахаваннямі па абраду трупаспалення на месцы, але не на гарызонце, а на так званай падсыпцы. У большасці пахаванняў няма інвентару. З упрыгажэнняў часта сустракаюцца шыйныя грыўні. Культура радзімічаў мае больш балцкіх рысаў у параўнанні з крывічамі і дрыгавічамі.

Пытанні па матэрыялу лекцыі:

1. Назавіце характэрныя рысы, па якіх можна вызначыць пражыванне крывічоў?
2. Назавіце характэрныя рысы, па якіх можна вызначыць пражыванне радзімічаў?
3. Назавіце характэрныя рысы, па якіх можна вызначыць пражыванне дрыгавічоў.

Літаратура:

1. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
2. Археология Беларуси: Энциклопедия : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал.

Т.У. Бялова (галоў. рэд. I інш.] – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.

3. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. I інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Лекцыя 7. Сярэдневяковая вёска і гарады X-XIII стст. па археалагічных даных

Ключавыя паняцці: дзяцінец, пасад, гарадзішча.

План лекцыі:

1. Сярэдневяковая вёска: земляробства, жывёлагадоўля, промыслы і рамёства.
2. Гарады X-XIII стст. Паводле археалагічных звестак.
3. Гарады паўночнай і цэнтральнай Беларусі, паўднёвай Беларусі, беларускага Панямоння і ўсходняй Беларусі.

1 .Узнікненне гарадоў звязана з аддзялення рамяства ад земляробства. Гарады ўзнікаюць у найбольш густазаселеных і развітых раёнах, на месцах перасячэння гандлёвых шляхоў. Гарады маглі ўтварацца на месцы ўмацаваных паселішчаў, феадальных замкаў, былых гарадзішчах жалезнага веку. Цэнтрам горада звычайна быў умацаваны дзяцінец, вакол якога размяшчаўся ўмацаваны вакольны горад і пасады. Нярэдка было будаўніцтва каменных храмаў. Абарончая сістэма гарадоў спалучала прыродны ландшафт (стромкі схіл ракі, балоцістую мясцовасць) і штучныя ўмацаванні (валы, рвы).

Дзяцінец – цэнтральная частка горада, якая ўмацавана тынам, рвамі і валамі. Плошча дзяцінца можа дасягаць ад 1 да 7 га. Гэта быў своеасаблівы цэнтр горада, дзе пражываў князь, былі размешчаны адміністрацыйныя і культурныя пабудовы. Тэрмін “дзяцінец” сустракаецца ў летапісах з 11 па 14 ст. Размяшчаўся найчасцей за ўсё на сутоках рэк.

Пасад – гэта прыгарад або прадмесце, дзе змяшчалася гандлёва- рамесніцкая частка насельніцтва. Умацаваная частка пасада – вакольны горад – перавышаў плошчу дзяцінца ў 1,5-3 разы. Звычайна пасад размяшчаўся вакол дзяцінца на нізкім беразе ракі.

Планіроўка гарадоў уключала ў сябе мураваныя храмы, вежы-данжоны. Вуліцы адыходзілі па радыяльна-кальцавой і радыяльна-веернай сістэме. Іх шырыня дасягала ад 2 да 5 м. абабал вуліцы, замошчанай бяргамі, знаходзіліся жылыя пабудовы. Двары гараджан мелі плошчу каля 200 кв.м. Яны былі агароджаны. На тэрыторыі двароў размяшчаліся жылыя пабудовы, даўжыня сцен якіх складала 3-5 м, гаспадарчыя збудаванні (хлявы), майстэрні.

Важнай крыніцай, якая сведчыць пра існаванне гарадоў на тэрыторыі сярэдневяковай Беларусі з’яўляецца “Аповесць мінулых гадоў”, дзе за перыяд з 9 па 13 ст. называюцца 35 гарадоў. Большасць летапісных населеных пунктаў лакалізавана з дапамогай археалагічных даследаванняў. Лакалізацыя некаторых (Одрск, Галацічск)

з'яўляецца спрэчнай.

2 .Археалагічныя даследаванні даюць магчымасць вылучыць некалькі напрамкаў утварэння гарадоў. Першы з іх – гандлёва-рамесны, калі горад ўзнікаў на месцы адкрытых гандлёва-рамесных паселішчаў, якія знаходзіліся на водных шляхах і звязвалі паміж сабой аддаленыя рэгіёны. Прыкладам такога цэнтра можа быць Гарадзішча, размешчанае на 12 км на паўночны ўсход ад Пінска. Другі – абшчынна-феадальны, калі гарады ўтвараліся на аснове племянных цэнтраў, як, напрыклад, племянны цэнтр радзімічаў – Гомель. Трэці – феадальны, звязан з дзейнасцю княжацкай адміністрацыі, скіраванай на стварэнне гарадоў як цэнтраў княжацкай улады. Шэраг паселішчаў пераўтвараецца ў памежныя гарады-крэпасці, што звязана з пашырэннем і замацаваннем межаў княстваў.

3 .Пасля аддзялення рамяства ад сельскай гаспадаркі і ўтварэння гарадоў, вескі становяцца спецыфічнымі паселішчамі, якія супрацьпастаўляюцца астатнім населеным пунктам. Памеры і форма вёсак былі разнастайныя, але пераважалі невялікія і сярэднія вёскі да 3 га з бессісітэмнай забудовай. Замест паўзямлянак пачынаюць будаваць наземныя хаты. На другім этапе развіцця вёсак з 11 да 13 ст. іх колькасць павялічваецца ў два разы, часцей трапляюцца вёскі з лінейнай забудовай. Пашыраецца папарнае земляробства і карыстанне плугам, рамяство, апрацоўка метала і ювелірная справа. З 13 ст. хрысціянства выцясняе язычніцтва ў вёсках.

Пытанні па матэрыялу лекцыі:

1. Назавіце складаючыя часткі сярэдневяковага горада?
2. Пералічыце асноўныя шляхі ўтварэння гарадоў?
3. У чым заключаюцца асноўныя адрозненні горада і вёскі?

Літаратура:

1. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
2. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
3. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Лекцыя 8. Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі

Ключавыя паняцці: масавыя жыллы, гандаль, пісьменства, мураванае дойлідства.

План лекцыі:

1. Эканамічнае развіццё гарадоў на тэрыторыі Беларусі ў X-XIII стст.
2. Культура гарадоў X-XIII стст.: пісьменства, мураванае дойлідства, помнікі выяўленчага мастацтва.

1 .Па выніках археалагічных даследаванняў былі зроблены высновы аб развіцці

рамяства ў сярэдневяковых гарадах на тэрыторыі Беларусі. Гаспадарчая дзейнасць мела комплексны характар, спалучаліся заняткі рамяством, гандлем, помысламі. З асноўныя рамёстваў, якія існавалі ў гэты час можна вылучыць кавальства. Сыравіна паступала з сельскай мясцовасці ў выглядзе крыц. Сярэдневяковыя кавалі валодалі наступнымі аперацыямі: атрыманнем сталі і зварваннем яе з жалезам, пайкай на меднай аснове, пакрыццё вырабаў каляровымі металамі. Яны выраблялі зброю, інструменты, сельскагаспадарчыя прылады, рэчы хатняга ўжытку. Слясарнае майстэрства адлюстравана ў вырабу замкоў і ключоў, што патрабавала каля паўсотні аперацый.

Аб развіцці ювелірнай справы сведчаць знаходкі тыгляў і льячак, ліцейных формачак, ювелірных прыстасаванняў. Выраблялася шмат упрыгажэнняў як з таных каляровых металаў (медзі, бронзы, латуні, волава,білона), так і з золата і серабра. Вялася апрацоўка бурштыну. Вырабляліся ўпрыгажэнні, прадметы культуры. Распаўсюджана было таксама ганчарства, вытворчасць плінфы. Апрацоўка дрэва займала значнае месца. Гэта выраб бандарнага і сталовага посуду, дэталей механізмаў, транспартных сродкаў. Выкарыстоўваўся такарны станок. Развіта была касцярэзная вытворчасць. У якасці сыравіны выкарыстоўваліся косткі дзікай і свойскай жывёлы. Сярод вырабаў можна назваць грабяні, футаралы, тронкі нажоў, шахматныя фігуры, нагрудныя абразкі. Былі добра развіты апрацоўка каменю і апрацоўка скуры, прадзіва і ткацтва.

Шырокі гандлёвы абмен адбываўся па некалькім напрамкам. Па-першае, гэта гандаль з Кіевам, адкуль паступалі шклянныя ўпрыгожанні (пацеркі, пярсцёнкі). З Візантыі прывозіўся шклянны посуд, тканіны, з Каўказа – самшыт для вытворчасці грабянёў, з Паўночнага Прычарнамор'я – віно і алей. З Ноўгарада, Прыбалтыкі і праз Польшчу прывозіліся зброя, посуд з каляровых металаў, ювелірныя вырабы. З беларускіх земляў экспарціраваліся футры, мёд, воск, смала, лён, замкі, вырабы са срэбра.

У грашовым абарачэнні ў 9-10 ст. былі арабскія дырхемы, у 11 ст. – сярэбраныя дэнарыі, грошы візантыйскага паходжання, а таксама сярэбранікі і златнікі кіеўскай чаканкі. У якасці вялікіх разліковых адзінак выкарыстоўваліся сярэбраныя зліткі – грыўні: наўгародскія, кіеўскія і літоўскія (ізрой).

2 .У гарадах вялося летапісанне. Письменнымі былі княжацкая вярхушка, духавенства, рамеснікі, аб чым сведчаць эпіграфічныя помнікі, большасць якіх была знойдзена ў час археалагічных даследаванняў.

У гэты час на землях Беларусі існуе культываванае дойлідства. Найбольш адметнымі храмамі сярэдневякоўя з'яўляюцца полацкая Сафія, полацкая Спаса- Праабражэнская царква, гродзенская Каложская царква.

Пытанні па матэрыялу лекцыі:

1. Якія рамёствы былі распаўсюджаны ў сярэдневяковых гарадах Беларусі?
2. Назавіце асноўныя адзінкі імпарту і экспарту ў перыяд сярэдневякоўя?

3. Якія помнікі кultaвага дойдства сярэдневякоўя на беларускіх землях вы ведаеце?

4. Назавіце найбольш вядомыя помнікі пісьменства гэтага часу на тэрыторыі Беларусі?

Літаратура:

1. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
2. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.
3. Дук Д.У. Археалогія: вучэбна-метадычны комплекс / Д.У. Дук. – Наваполацк: ПДУ, 2009. – 153 с.
4. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.

Лекцыя 9. Паселішча і могільнікі.

Ключавыя паняцці: мястэчка, сельскае паселішча, замак, грамадзянскае дойдства, могільнік.

План лекцыі:

1. Гароды: функцыянальнае прызначэнне, тыпалогія. Тэрытарыяльна-планіровачнае развіццё гарадоў: масавае жыллё і гаспадарчыя пабудовы, камунальныя пабудовы.
2. Мястэчкі: агульная характарыстыка і тыпы планіроўкі. Паняцце “замак”, тыпы замкаў.
3. Сельскія паселішчы і неўмацаваныя феадальныя сядзібы.
4. Манументальнае дойдства: абароннае і кultaвае. Помнікі грамадзянскага дойдства.
5. Могільнікі: агульная характарыстыка і тыпалогія пахаванняў. Познесярэдневяковыя паганскія свяцілішчы і кultaвыя аб’екты.

У гэты час на тэрыторыі Беларусі назіраецца працэс урбанізацыі. Колькасць гарадскіх пасяленняў к 16 ст. павялічваецца да 530. У большасці гарадоў фарміраваліся два цэнтры забудовы: замак феадала і гандлёвая плошча з крамамі. У гарадах з магдэбурскім правам на плошчы знаходзілася ратуша.

Месцам называўся вакольны горад ці пасадскае паселішча. Жыхары, адпаведна, называліся мяшчанами. З ростам рамяства і гандлю пасады пашырыліся, сталі больш упарадкаванымі, вуліцы брукаваліся. Сістэма забудовы гарадоў была радыяльная ці радыяльна-веерная. З цягам часу павялічвалася разнастайнасць забудоў. Гароды былі добра ўмацаваны і адыгрывалі значную ролю ў палітыцы буйных феадалаў.

Першыя замкі на Беларусі з’яўляліся княжацкімі цытадэлямі мелі значныя памеры,

ставіліся на ўзгорку ці ў нізіне і маглі мець рэгулярную і нерэгулярную планіроўку. Замкі маглі размяшчацца на ўзвышшах і паўтараць канфігурацыю рэльефу. Звычайна абносіліся рвамі, драўлянымі ці мураванымі сценамі. Пры будаўніцтве замкаў выкарыстоўваўся спосаб “лускавай” муроўкі: паміж двума цаглянымі сценамі рабілася забутоўка з дробнага каменю і бітай цэгля, залітай вапнавым растворам. Вонкавыя паверхні сцен маглі выкладацца з каменю. У архітэктуры замкаў прагледжваюцца рысы раманскай архітэктуры і элементы стылю готыкі, з 17 ст. пераважаюць рысы барока. З канца 16 ст. замкавае мастацтва пераўтвараецца ў палацава-замкавае.

Мястэчка – населены пункт, які адрозніваецца ад горада колькасцю і складанасцю насельніцтва, адсутнасцю абарончых збудаванняў, а ад вёскі – наяўнасцю сталага гандлю і рамяства, большай культурнай і адміністрацыйнай значнасцю, а таксама большай складанасцю планіроўкі і забудовы.

1. Пытанні па матэрыялу лекцыі:
2. Назавіце асноўныя рысы замкавага дойлідства ў вызначаны час?
3. Якія рысы характэрны для гарадоў гэтага часу?
4. Якімі рысамі адрозніваліся вёскі, гарады і мястэчкі гэтага часу?

Літаратура:

1. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. І інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
2. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. І інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.
3. Дук Д.У. Археалогія: вучэбна-метадычны комплекс / Д.У. Дук. – Наваполацк: ПДУ, 2009. – 153 с.
4. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.

Лекцыя 10. Помнікі XIV-XVIII стст. Рэчавы матэрыял: тэхналогія, тыпалогія, храналогія.

Ключавыя паняцці: зброя, рыштунак вершніка, кераміка, кафля, нумізматыка, сфрагістыка, метралогія.

План лекцыі:

1. Вытворчасць жалеза: прылады працы і побытавыя рэчы. Ліцейная справа і вырабы з каляровага металу.
2. Вырабы з гліны: керамічны посуд, будаўнічыя матэрыялы, кафля.
3. Вырабы са шкла: асартымент, тыпалогія, храналогія, тэхналогія апрацоўкі.
4. Вырабы са скуры, дрэва, косткі і каменю: апрацоўка і інструмент.
5. Нумізматыка, сфрагістыка, метралогія.

Горад 14-18 стст. – цэнтр развіцця рамяства, гандлю і культуры. Цэнтрамі разнастайнай рамеснай вытворчасці ў гэты час можна назваць Брэст, Гродна, Слуцк, Полацк, Мінск, Магілёў, Пінск. Рамяство было прадстаўлена дзясяткамі прафесій, а

колькасць майстроў налічвалася ад некалькіх дзясяткаў да некалькіх соцень. У гэты час на Беларусі вядома больш за сто рамесніцкіх спецыяльнасцяў.

Высокага ўзроўню дасягнула ювелірная справа. Цэхі залатых спраў майстроў аб'ядноўвалі рамеснікаў некалькіх спецыяльнасцяў. Майстры карысталіся такімі прыёмамі як ліццё і коўка. Шыхтарамі вырабляліся ніткі з золата, серабра і медзі.

Апрацоўка металу прадстаўлена шэрагам спецыяльнасцяў. Сярод іх ігольнікі, вядзёрнікі, зэгмістры (майстры, што выраблялі гадзіннікі), пячатнікі, броннікі (выраблялі ахоўнае ўзбраенне: кальчугі, латы, панцыры і г.д.), майстры, якія выраблялі напільнікі, ліцейшчыкі, якія адлівалі званы і гарматы. Выраблялася зброя, халодная і агнястрэльная, гарматы.

Беларускія рамеснікі займаюцца апрацоўкай скуры і футру. Так, напрыклад, вырабляўся абутак жаночы, “белай работы”, “нямецкай работы”. Краўцамі выраблялася адзенне “французскай работы”, “нямецкай работы”, “жаночай работы”. Кравецтва было прадстаўлена такімі прафесіямі як шапачнікі, капялюшнікі, кафтаннікі, сярмяжнікі і панчошнікі.

У гэты час вылучаюцца такія гарбарскія прафесіі як чабатары, скураміты, седляры, балтушнікі, рымары, саф’яннікі, калітнікі, шаўцы. У першай палове 17 ст. да гэтых прафесій далучаюцца сырамятнікі, хамутнікі, чахольшчыкі, ладоўнічнікі, паяснікі, нагайнікі, замшавікі, шубнікі, чаравічнікі.

У 16 ст. адбываецца пераход да нажнага ганчарнага круга. Ганчарная вытворчасць у гэты час была прадстаўлена макотрамі, латкамі, рынкамі, талеркамі, міскамі, кубкамі, куфлямі, сподачкамі, збаны, біклагі, флягі, рукамы, курыцельныя люлькі, дзіцячыя цацкі, падсвечнікі, кафля, будаўнічыя матэрыялы (дахоўкі, цэгла і г.д.).

Была распаўсюджана апрацоўка дрэва і косці, вытворчасць шкла. Прадукцыя дрэваапрацоўчага рамяств была прадстаўлена шафамі, сталамі, лыжкамі, канапамі, лавамі, табурэткамі, шкатулкамі і г.д. Рабіліся вырабы з бяросты і лазы.

Рамеснікі адной спецыяльнасці былі аб’яднаны ў цэхі. Яны ствараліся з мэтай абароны грамадскіх, палітычных і маёмасных правоў горада. Гэта былі своеасаблівыя манапалізаваныя структуры, якія дапамагалі рамеснікам пазбегнуць канкурэнцыі, а таксама засцерагчы мясцовы гарадскі рынак ад вырабаў іншагародніх і іншаземных рамеснікаў. Цэх уяўляў сабой не толькі вытворчую кааперацыю, але і вайсковую адзінку.

Рамесная вытворчасць актыўна садзейнічала развіццю гандлёвай дзейнасці гарадоў як унутры дзяржавы, так і знешняму гандлю з Масквою, Ноўгарадам, Псковам, Цвер’ю, Рязанню, Кіевам, Львовам, заходняй Еўропай.

Пытанні па матэрыялу лекцыі:

1. Назавіце асноўныя напрамкі развіцця рамесных прафесій?
2. Чым адрозніваецца існаванне рамесных прафесій у 14-18 стст. ад папярэдніх часоў?

Літаратура:

1. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
2. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.
3. Дук Д.У. Археалогія: вучэбна-метадычны комплекс / Д.У. Дук. – Наваполацк: ПДУ, 2009. – 153 с.
4. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.

ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЕЛ

Планы семінарскіх і практычных заняткаў

Тэма 1. Паняцце археалогіі. Прадмет, задачы, метады.

На падставе самастойнага вывучэння паняцця археалогія і археалагічная перыядызацыя, стварыць умовы для асэнсавання студэнтамі структуры, асаблівасцей і логікі навучання прадмету. На падставе звестак археалагічных раскопак вызначаюць тыпы археалагічных комплексаў, сутнасць археалагічнай культуры і яе сувязь з іншымі крыніцамі.

1. Паняцце археалогіі. Письмовыя і рэчавыя крыніцы як аснова звестак па матэрыяльнай гісторыі.
2. Археалагічныя помнікі Беларусі: разведка і раскопкі, дакументаванне, стратыграфія і іх ахова.
3. Археалагічная перыядызацыя і храналогія: даціроўка археалагічнага комплексу.
4. Археалагічныя культуры Беларусі паводле раскопак.

Літаратура:

1. Калядзінскі Л.У. Уводзіны ў археалогію : дапаможнік / Л. Калядзінскі. – Гродна: ЮрСаПрынт, 2013. – 238 с.
2. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
3. Левко О.Н. Введение в археологию : пособие / О.Н. Левко. – Могилев: Издат. центр МГУ, 2009. – 96 с.

Тэма 2. Палеаліт і мезаліт.

На падставе вывучэння археалагічных матэрыялаў палеаліта дасягнуць ведання студэнтамі асноўных тэхнік вырабу прылад працы эпохі палеаліту і мезаліту як першых двух асноўных эпох каменнага века і перыядызацыю даных перыядаў.

1. Археалагічная гістарычная перыядызацыя.
2. Палеаліт.
3. Мезаліт.

Літаратура:

1. Калядзінскі Л.У. Уводзіны ў археалогію : дапаможнік / Л. Калядзінскі. – Гродна: ЮрСаПрынт, 2013. – 238 с.
2. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
3. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.)] – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
4. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.)] – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Тэма 3. Палеагеаграфічны нарыс. Першапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі. Палеалітычныя і мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі

На падставе вывучэння гісторыі прасоўвання ледніка па тэрыторыі Беларусі і змяненні клімата стварыць ва ўяўленні студэнтаў устойлівую карціну засялення тэрыторыі Беларусі ў перыяд палеаліта і мезаліта.

- 1 .Палеагеаграфічны нарыс.
- 2 .Засяленне тэрыторыі Беларусі ў эпоху палеаліта.
- 3 . Засяленне тэрыторыі Беларусі ў эпоху мезаліта.

Літаратура:

•kF

1. Калядзінскі Л.У. Уводзіны ў археалогію : дапаможнік / Л. Калядзінскі. – Гродна: ЮрСаПрынт, 2013. – 238 с.
2. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
3. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. І інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
4. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. І інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Тэма 4. Неаліт. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі

На падставе вывучэння матэрыяла стаянак неалітычных культур стварыць ўяўленне аб шматграннасці, адрозненнях і агульных рысах пражывання неалітычнага насельніцтва на тэрыторыі Беларусі.

1. Дняпра - данецкая культура.
2. Нёманская культура.
3. Прыпяцка-нёманская культура.
4. Верхнедняпроўская культура.
5. Нарвенская культура.
6. Культура грабенчата-ямкавай керамікі.
7. Культура шарападобных амфар.
8. Помнікі тыпу Бабінавічаў.
9. Усвяцкая культура.

Літаратура:

1. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
2. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. І інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
3. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. І інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Тэма 5. Бронзавы век. Культурны бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі.

На падставе вывучэння культур бронзавага веку стварыць у студэнтаў устойлівае прадстаўленне пра асаблівасці і адметнасці бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі.

1. Бронзавы век: прылады працы, заняткі, жытлы, кераміка.
2. Культурны бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі: трыпольская культура.
3. Культурны бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі: сярэдняпроўская культура.
4. Культурны бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі: культура палескай шнуравой керамікі.
5. Культурны бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі: паўночна-беларуская культура.
6. Культурны бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі: тшчцінецкая культура.
7. Культурны бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі: культура сярэдняй і позняй бронзы Паазер'я.

Літаратура:

1. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
2. Археология Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.)] – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
3. Археология Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.)] – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Тэма 6. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі

На падставе вывучэння культур жалезнага веку стварыць у студэнтаў устойлівае прадстаўленне пра асаблівасці і адметнасці жалезнага веку на тэрыторыі Беларусі.

1. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: мілаградская і паморская культуры.
2. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: культура штрыхаванай керамікі.
3. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: днепра-двінская культура.
4. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: зарубінецкая культура.
5. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: кіеўская і вельбарская культуры.
6. Культурны ранняга сярэднявек'я: помнікі тыпу Прагі-Корчак і Лукі-Райкавецкай, калочынская, банцараўская, культуры ранніх доўгіх курганаў і ўсходнелітоўскіх курганаў.

Літаратура:

1. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.

2. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. I інш.)] – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
3. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. I інш.)] – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Тэма 7. Усходнеславянскія саюзы плямёнаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных

На падставе вывучэння археалагічных артэфактаў стварыць у студэнтаў устойлівае прадстаўленне пра асаблівасці і адметнасці пражывання племянных саюзаў на тэрыторыі Беларусі.

1. Усходнеславянскія саюзы плямёнаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных.
2. Полацкія крывічы.
3. Дрыгавічы.
4. Радзімічы.
5. Насельніцтва Панямоння.

Літаратура:

1. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
2. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. I інш.)] – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
3. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. I інш.)] – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Тэма 8. Сярэдневяковая вёска і гарады X-XIII стст. па археалагічных даных

На адставе вывучэння археалагічных артэфактаў стварыць у студэнтаў уяўленне пра тапаграфію і жыццё сярэдневяковага горада і вёскі: заняткі, паўсядзённае жыццё, рэлігію.

1. Сярэдневяковая вёска: земляробства, жывёлагадоўля, промыслы і рамёства.
2. Гарады X-XIII стст. паводле археалагічных звестак.
3. Гарады паўночнай і цэнтральнай Беларусі, паўднёвай Беларусі, беларускага Панямоння і ўсходняй Беларусі.

Літаратура:

1. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.
2. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. I інш.)] – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–

2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.

3. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.

Тема 9. Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі

На падставе вывучэння археалагічных артэфектаў стварыць уяўленне пра масавыя жыллы, гандаль, пісьменства, мураванае дойлідства ў сярэдневяковых гарадах Беларусі.

1. Эканамічнае развіццё гарадоў на тэрыторыі Беларусі ў X-XIII стст.
2. Культура гарадоў X-XIII стст.: пісьменства.
3. Культура гарадоў X-XIII стст.: мураванае дойлідства.
4. Культура гарадоў X-XIII стст.: помнікі выяўленчага мастацтва.
5. Культура гарадоў X-XIII стст.: гандаль.
6. Культура гарадоў X-XIII стст.: рамесны.
7. Культура гарадоў X-XIII стст.: масавыя жыллы.

Літаратура:

1. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
2. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.) – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.
3. Дук Д.У. Археалогія: вучэбна-метадычны комплекс / Д.У. Дук. – Наваполацк: ПДУ, 2009. – 153 с.
4. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.

Тема 10. Паселішча і могільнікі.

На падставе вывучэння археалагічных артэфектаў стварыць уяўленне пра масавыя жыллы, гандаль, пісьменства, мураванае дойлідства ў гарадах Беларусі XIV-XVII стст.

1. Гарады: функцыянальнае прызначэнне, тыпалогія.
2. Тэрытарыяльна-планіровачнае развіццё гарадоў: масавае жыллё і гаспадарчыя пабудовы, камунальныя пабудовы.
3. Мясцішкі: агульная характарыстыка і тыпы планіроўкі. Паняцце “замак”, тыпы замкаў.
4. Сельскія паселішчы і неўмацаваныя феадальныя сядзібы.
5. Манументальнае дойлідства: абароннае і культовае. Помнікі грамадзянскага дойлідства.

6. Могільнікі: агульная характарыстыка і тыпалогія пахаванні.
7. Познесярэдневяковыя паганскія свяцілішчы і культавыя аб'екты.

Літаратура:

1. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.)] – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 1: А–К. – 2009. – 492 с.
2. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя : у 2 т. [склад. Ю.У. Каласоўскі; рэдкал. Т.У. Бялова (галоў. рэд. і інш.)] – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2009–2011. Т. 2.: Л–Я. – 2011. – 461 с.
3. Дук Д.У. Археалогія: вучэбна-метадычны комплекс / Д.У. Дук. – Наваполацк: ПДУ, 2009. – 153 с.
4. Мартынов А. И. Археология / А.И. Мартынов. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Юрайт, 2012. – 460 с.

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Дапільмовая гісторыя Беларусі складае значны прамежак часу. Менавіта археалогія даследуе перыяд, які застаўся па-за пісьмовымі помнікамі. Без вывучэння археалогіі немагчыма веданне першабытнага грамадства, гісторыі каменнага, бронзавага, жалезнага вякоў, а таксама сярэдневечча і новага часу на тэрыторыі Беларусі. нацыянальную свядомасць немагчыма будаваць без ведання глыбокіх каранёў сваёй краіны.

Праграма распрацавана з улікам дасягненняў сучаснай гістарыяграфіі і на падставе спалучэння розных падыходаў да вывучэння гістарычнага працэсу.

Мэтай вывучэння дысцыпліны «Археалогія Беларусі» з’яўляецца фарміраванне ў студэнтаў фундаментальных ведаў у галіне археалогіі як самастойнай па метадах даследавання навукі, прызначанай рабіць рэканструкцыю гістарычнага мінулага, а таксама набыццё ведаў пра археалагічную спадчыну Беларусі.

Для рэалізацыі вызначанай мэты прадугледжваецца вырашэнне наступных задач:

- атрымаць тэарэтычныя веды і практычныя навыкі ў рабоце з археалагічным матэрыялам;
- умець выкарыстоўваць археалагічны матэрыял пры выкладанні курса усеагульнай і айчыннай гісторыі, а таксама ў краязнаўчай рабоце з вучнямі.
- стварыць неабходныя ўмовы для фарміравання ў студэнтаў пачуццяў прыналежнасці да археалагічнай спадчыны беларускага народа і адказнасці за яе захаванне;
- садзейнічаць ўсведамленню студэнтамі неабходнасці захавання дзяржаўнага суверэнітэту і выхавання ў іх патрыятызму;
- спрыяць фарміраванню ў студэнтаў навуковага светапогляду праз вывучэнне зместу вучэбнай дысцыпліны.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен **ведаць:**

- помнікі археалогіі Беларусі як самастойную, спецыфічную і каштоўную гістарычную крыніцу;
- археалагічную спадчыну Беларусі: помнікі, культуры, здабыткі;
- археалагічныя перыяды і этапы засялення тэрыторыі Беларусі ад першабытных часоў;

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен **умець:**

- распазнаваць помнікі археалогіі па іх прыналежнасці: паселішчы (у тым ліку ўмацаваныя і неўмацаваныя), пахаванні, прамысловыя і сакральныя аб’екты;
- рэалізаваць навыкі зняцця вокамернага плана і апісанне помніка археалогіі ў выніку самастойнага выяўлення такога помніка ў краязнаўчай рабоце з вучнямі;

- чытаць стратыграфію культурных напластаванняў на помніках, дзе маюцца агаленні культурнага слою;
- даць тлумачэнне асобным катэгорыям артэфектаў, выяўленых у час палявой краязнаўчай работы;
- прымяніць па практыцы мерапрыемствы, накіраваныя на захаванне помніка археалогіі, якому пагражае знішчэнне;
- выкарыстоўваць тэарэтычныя веды па археалогіі і практычныя навыкі ў рабоце з аўтэнтычным матэрыялам на уроках гісторыі.

Увыніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен **валодаць:**

- археалагічнай тэрміналогіяй;
- навыкамі вызначэння і датавання помнікаў;
- тыпалагічным метадам вызначэння артэфектаў.

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Археалогія Беларусі» павінна забяспечыць фарміраванне ў студэнтаў універсальных і базавых прафесійных кампетэнцый:

УК-4. Працаваць у калектыве, талерантна ўспрымаць сацыяльныя, этнічныя, канфесійныя, культурныя і іншыя адрозненні.

БПК-9. Вылучаць асноўныя археалагічныя перыяды і археалагічныя культуры Беларусі, выкарыстоўваць навуковы катэгарыяльны апарат пры іх характарыстыцы і апісанні.

На вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Археалогія Беларусі» па спецыяльнасці 6-05-0113-01 «Гістарычная адукацыя» вучэбным планам адведзена ўсяго 100 гадзін (3 зал. адз.), з іх: аўдыторных – 48 гадзін (20 гадзін – лекцый, 28 гадзін – семінарскіх заняткаў, з іх 6 – самастойная кіруемая работа), на самастойную работу – 52 гадзіны, экзамен у 1 семестры.

На завочнай форме атрымання адукацыі па спецыяльнасці 6-05-0113-01 «Гістарычная адукацыя» вучэбным планам адведзена ўсяго 108 гадзін (3 зал. адз.): з іх аўдыторных – 12 гадзін (4 гадзіны – лекцый, 8 гадзін – семінарскіх заняткаў), экзамен на 1 курсе.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Раздзел 1. Археалогія як навука.

Тэма 1.1. Паняцце археалогіі. Прадмет, задачы, метады.

Паняцце археалогіі. Пісьмовыя і рэчавыя крыніцы. Мацярык, культурны слой. Пахаванне, гарадзішча, паселішча, стаянка. Археалагічныя помнікі. Археалагічныя разведкі і раскопкі. Дакументаванне. Агульная характарыстыка прынцыпаў археалагічных раскопак. Стратыграфія. Ахова помнікаў.

Археалагічная перыядызацыя і храналогія. Апрацоўка крыніц. Адкрытыя і закрытыя археалагічныя комплексы. Даціроўка археалагічнага комплексу. Археалагічная культура. Сувязь археалогіі з іншымі крыніцамі. Археалагічныя калекцыі.

Тэма 1.2. Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі ў кантэксце сусветных археалагічных даследаванняў.

Славутыя археолагі сусвету.

Развіццё гістарычнага краязнаўства: першыя археалагічныя экспанаты і калекцыі. Даленга-Хадакоўскі як першы вучоны ў галіне археалогіі на тэрыторыі Беларусі. Дзейнасць Я. і К. Тышкевічаў у галіне археалогіі. І Крашэўскі. Дзейнасць археолагаў да 1917 г. Раскопкі курганаў, калекцыяніраванне знаходак і выставы, картаграфаванне знаходак. Археалагічныя з'езды. Даследаванне паселішчаў. Археалагічныя даследаванні ў 20-30-я гг. XX ст. Археалагічныя даследаванні другой паловы XX ст. Археалагічныя даследаванні ў XXI ст.

Раздзел 2. Археалагічная перыядызацыя.

Тэма 2.1. Палеаліт і мезаліт.

Падставы для археалагічнай перыядызацыі. Палеаліт. Ранні палеаліт: алдувайская, ашэльская і мусц'ерская эпохі. Неандэртальцы і Homo sapiens. Стаянкі алдувайскай эпохі. Каменныя вырабы алдувайскага часу. Стаянкі ашэльскай эпохі. Каменныя вырабы ашэльскага часу. Мусц'е: стаянкі і прылады. Чопер, сфероід, клівер, рубіла, скрэбла, востраканечнік, нуклеус. Рэтуш. Паляванне і збіральніцтва. Позні палеаліт. Прылады, матэрыялы, жытлы, заняткі. Паляўнічая магія, культ звяроў. Першабытны жывапіс.

Мезаліт. Мезалітычныя прылады. Мікраліты і макраліты. Асноўныя заняткі чалавека. Стаянкі. Мастацтва мезаліта.

Тэма 2.2. Палеагеаграфічны нарыс. Перашапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі. Палеалітычныя і мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.

Муравінскае міжледавікоўе. Паазерскае злядзененне.

Мусцёрская эпоха на тэрыторыі Беларусі. Юравіцкая познепалеалітычная стаянка. Бердыжская стаянка.

Фінальны палеаліт. Гамбургская культура. Культура бромэ-лінгбі. Свідэрская культура. Грэнская культура. Валкушанская культура.

Мезаліт. Пясочнароўская культура. Кундская культура. Бутаўская культура. Кудлаеўская культура. Каморніцкая культура. Яніславіцкая культура. Помнікі нарачанскага тыпу.

Тэма 2.3. Неаліт. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.

Неалітычныя паселішчы. Прылады працы. Асноўныя заняткі. Стаянкі і жыллы. Кераміка.

Днепра-данецкая культура. Нёманская культура. Прыпяцка-нёманская культура. Верхнедняпроўская культура. Нарвенская культура. Культура грабенчата-ямкавай керамікі. Культура шарападобных амфар. Помнікі тыпу Бабінавічаў. Усвяцкая культура.

Тэма 2.4. Бронзавы век. Культуры бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі.

Энеаліт. Прылады працы. Заняткі. Жыллы. Кераміка. Трыпольская культура.

Сярэднедняпроўская культура. Культура палескай шнуравой керамікі. Паўночнабеларуская культура. Тшцінецкая культура. Помнікі сосніцкага тыпу. Культура сярэдняй і позняй бронзы Паазер'я.

Тэма 2.5. Жалезны век.

Прынцыпы прыгатавання жалезнай руды. Крыца. Домніца.

Культура Урарту. Скіфы і сарматы. Антычныя дзяржавы Паўночнага Прычарнамор'я.

Тэма 2.6. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі.

Мілаградская і паморская культуры. Культура штрыхаванай керамікі. Днепра-двінская культура. Зарубінецкая культура. Кіеўская і вельбарская культуры.

Культуры ранняга сярэднявек'я: помнікі тыпу Прагі-Корчак і Лукі-Райкавецкай, калочынская, банцараўская, культуры ранніх доўгіх курганаў і ўсходнелітоўскіх курганаў.

Раздел 3. Сярэдневяковы перыяд.

Тэма 3.1. Усходнеславянскія саюзы пляменаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных.

Полацкія крывічы. Дрыгавічы. Радзімічы. Насельніцтва Панямоння.

Тэма 3.2. Сярэдневяковая вёска і гарады X-XIII стст. па

археалагічных даных.

Сельскія паселішчы. Земляробства. Жывёлагадоўля, промыслы і рамёства.

Гарады Паўночнай і Цэнтральнай Беларусі. Гарады Паўднёвай Беларусі. Гарады беларускага Панямоння. Гарады Усходняй Беларусі.

Тэма 3.3. Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі.

Масавыя жыллы і гаспадарчыя пабудовы. Рэчавы інвентар. Тэхналогія рамёстваў. Гандаль і прыазныя вырабы. Манетныя і манетна-рэчавыя скарбы. Письменства. Мураванае дойлідства. Помнікі выяўленчага мастацтва.

Раздзел 4. Помнікі XIV-XVIII стст.

Тэма 4.1. Паселішча і могільнікі.

Гарады, іх функцыянальнае прызначэнне, тыпы гарадоў. Археалагічнае вывучэнне гарадоў. Тэрытарыяльна-планіровачнае развіццё гарадоў. Масавыя жыллы і гаспадарчыя пабудовы. Камунальныя пабудовы.

Мястэчкі: агульная характарыстыка і тыпы планіроўкі. Асаблівасці матэрыяльнай культуры мястэчак.

Замкі. Паняцце “замак”, тыпы замкаў. Археалагічнае вывучэнне замкаў.

Сельскія паселішчы. Матэрыяльная культура, сістэмы рассялення. Неўмацаваныя феадальныя сядзібы.

Манументальнае дойлідства. Абаронныя аб’екты. Культавыя пабудовы. Манастырскія комплексы. Помнікі грамадзянскага дойлідства.

Могільнікі. Вясковыя могільнікі. Агульная характарыстыка і тыпалогія пахаванняў. Пахаванні ў гарадах і мястэчках, іх археалагічнае вывучэнне. Познесярэдневяковыя паганскія свяцілішчы і культавыя аб’екты.

Тэма 4.2. Рэчавы матэрыял: тэхналогія, тыпалогія, храналогія.

Вытворчасць жалеза, металічныя вырабы. Прылады працы і побытавыя рэчы: асартымент, тыпалогія, храналогія. Зброя, рыштунак вершніка. Ліцейная справа. Вырабы з каляровага металу.

Вырабы з гліны. Керамічны посуд: асартымент, тыпалогія, храналогія, тэхналогія апрацоўкі. Імпартныя рэчы. Будаўнічыя матэрыялы. Кафля і кафляныя печы.

Вырабы са шкла: асартымент, тыпалогія, храналогія, тэхналогія апрацоўкі.

Вырабы са скуры, іх апрацоўка, інструмент, тэхналогія пашыву.

Дрэва, костка, камень: апрацоўка і вырабы.

Матэрыялы нумізматыкі, сфрагістыкі, метралагіі, знойдзеныя пры раскопках.

**ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ
«Археалогія Беларусі»**

па спецыяльнасці па спецыяльнасці 6-05-0113-01 «Гістарычная адукацыя» (дзённая форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы, занятка	Назва раздзела, тэмы, занятка, пералік вывучаемых пытанняў	Колькасць аўдыторных гадзін			Самастойная работа (пазааўдыторная)	Матэрыяльнае забеспячэнне занятка (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.	Літаратура	Формы кантроля ведаў
		Лекцыі	Практычныя (семинарскія) заняткі	Кіруемая самастойная работа студэнтаў				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	1 семестр							
1	Археалогія як навука.	2	2	2 (с.)	8			
1.1	Паняцце археалогіі. Прадмет, задачы, метады. 1. Паняцце археалогіі. 2. Археалагічныя помнікі. 3. Археалагічныя разведкі і раскопкі. 4. Ахова помнікаў. 5. Археалагічная культура.	2	2		4	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя “Археалогія: прадмет, задачы, метады”	[1]	кантроль канспектаў, рэйтынгавая кантрольная № 1 “Археалогія як навука”
1.2	Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі ў кантэксце сусветных археалагічных даследаванняў. 1. Славутыя археалагі сусвету. 2. Беларускія археалагі. 3. Археалагічныя з’езды.			2 (с.)	4	Мульцімедыйнае суправаджэнне	[1]	Вуснае апытанне

	4. Археалагічныя даследаванні ў 20-30-я гг. XX ст. 5. Археалагічныя даследаванні другой паловы XX ст. 6. Археалагічныя даследаванні ў XXI ст.							
2	Раздзел 2. Археалагічная перыядызацыя.	8	10	2 (с.)	24			
2.1	Палеаліт і мезаліт. 1. Падставы для археалагічнай перыядызацыі. 2. Палеаліт. 3. Мезаліт.	2	2		4	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[1]	Вусныя адказы
2.2	Палеагеаграфічны нарыс. Перашапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі. Палеалітычныя і мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі. 1. Перашапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі. 2. Палеалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі. 3. Мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.		2		4	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[1, 2]	Вуснае апытанне
2.3	Неаліт. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі. 1. Днепра-данецкая культура. 2. Нёманская культура. 3. Прыпяцка-нёманская культура. 4. Верхнедняпроўская культура. 5. Нарвенская культура. 6. Культура грабенчата-ямкавай керамікі. 7. Культура шарападобных амфар. 8. Помнікі тыпу Бабінавічаў. 9. Усвяцкая культура.	2	2		4	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя		Праверка канспектаў, рэйтынгавая кантрольная № 2 “Каменны век”
2.4	Бронзавы век. Культуры бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі. 1. Энеаліт. 2. Трыпольская культура. 3. Сярэднедняпроўская культура. 4. Культура палескай шнуравой керамікі. 5. Паўночнабеларуская культура.	2	2		4	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[1]	Вуснае апытанне

	6. Тшцінецкая культура. 7. Помнікі сосніцкага тыпу. 8. Культура сярэдняй і позняй бронзы Паазер'я.							
2.5	Жалезны век. 1. Прынцыпы прыгатавання жалезнай руды. 2. Культура Урарту. 3. Скіфы і сарматы. 4. Антычныя дзяржавы Паўночнага Прычарнамор'я.			2 (с.)	4	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[2]	Вуснае апытанне
2.6	Жалезны век на тэрыторыі Беларусі 1. Мілаградская і паморская культуры. 2. Культура штрыхаванай керамікі. 3. Днепро-двінская культура. 4. Зарубінецкая культура. 5. Кіеўская і вельбарская культуры. 6. Культуры ранняга сярэднявек'я	2	2		4	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя		
3	Раздел 3. Сярэднявеквы перыяд.	6	8		12			
3.1	Усходнеславянскія саюзы пляменаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных. 1. Полацкія крывічы. 2. Дрыгавічы. 3. Радзімічы. 4. Насельніцтва Панямоння.	2	2		4	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[1,2]	Вуснае апытанне
3.2	Сярэднявеквая вёска і гарады X-XIII стст. па археалагічных даных. 1. Сельскія паселішчы. 2. Гарады Паўночнай і Цэнтральнай Беларусі. 3. Гарады Паўднёвай Беларусі. 4. Гарады беларускага Панямоння. 5. Гарады Усходняй Беларусі.	2	2		4	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[1]	Кантроль канспектаў, падрыхтоўка прэзентацый

3.3	Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі. 1. Масавыя жыллы і гаспадарчыя пабудовы. 2. Рэчавы інвентар. 3. Тэхналогія рамёстваў. 4. Гандаль і прыазныя вырабы. 5. Манетныя і манетна-рэчавыя скарбы. 6. Пісьменства. 7. Мураванае дойлідства. Помнікі выяўленчага мастацтва.	2	4		4	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя		Кантроль канспектаў, падрыхтоўка прэзентацый
4.	Раздзел 4. Помнікі XIV-XVIII стст.	4	2	2 (с.)	8			
4.1	Паселішча і могільнікі. 1. Гарады. 2. Замкі. 3. Мясцічкі. 4. Сельскія паселішчы. 5. Могільнікі.	2	2		4	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[2]	Кантроль канспектаў, падрыхтоўка прэзентацый
4.2	Рэчавы матэрыял: тэхналогія, тыпалогія, храналогія. 1. Вытворчасць жалеза, металічныя вырабы. 2. Вырабы з гліны. 3. Вырабы са шкла. 4. Вырабы са скуры. 5. Дрэва, костка, камень: апрацоўка і вырабы. 6. Матэрыялы нумізматыкі, сфрагістыкі, метралогіі, знойдзеныя пры раскопках.	2		2 (с.)	4	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[1]	Кантроль канспектаў, падрыхтоўка прэзентацый
	Усяго	20	22	6 (с.)	52			экзамен

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ
«Археалогія Беларусі»

па спецыяльнасці па спецыяльнасці 6-05-0113-01 «Гістарычная адукацыя»
(завочная форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы, занятка	Назва раздзела, тэмы, занятка, пералік вивучаемых пытанняў	Колічество аудиторных часоў		Магэрыяльнае забеспэчэнне занятка (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і д.р.	Літаратура	Формы контролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя (семінарскія) заняткі			
1	Археалогія як навука	2				
1.1	Паняцце археалогіі. Прадмет, задачы, метады. 1. Паняцце археалогіі. 2. Археалагічныя помнікі. 3. Археалагічныя разведкі і раскопкі. 4. Ахова помнікаў. 5. Археалагічная культура.	2		Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[1]	Вуснае апытанне
2.	Раздзел 2. Археалагічная перыядызацыя.	2	2			
2.1	Палеаліт і мезаліт. 1. Падставы для археалагічнай перыядызацыі. 2. Палеаліт. 3. Мезаліт.	2		Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[1]	Кантроль канспектаў
2.3	Неаліт. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[1]	Вуснае апытанне, рэйтынгавая кантрольная

						работа № 1 “Археалагічная перыядызацыя”
3.	Раздел 3. Сярэдневяковы перыяд.		6			
3.1	Усходнеславянскія саюзы пляменаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных. 1. Полацкія крывічы. 2. Дрыгавічы. 3. Радзімічы. 4. Насельніцтва Панямоння.		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[1]	Вуснае апытанне, падрыхтоўка прэзентацый
3.3	Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі. 1. Масавыя жыллы і гаспадарчыя пабудовы. 2. Рэчавы інвентар. 3. Тэхналогія рамёстваў. 4. Гандаль і прыазныя вырабы. 5. Манетныя і манетна-рэчавыя скарбы. 6. Пісьменства. 7. Мураванае дойлідства. Помнікі выяўленчага мастацтва.		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[1]	Вуснае апытанне, падрыхтоўка прэзентацый
4.1	Паселішча і могільнікі. 1. Гарады. 2. Замкі. 3. Мясцічкі. 4. Сельскія паселішчы. 5. Могільнікі.		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне: прэзентацыя	[1; 2]	Вуснае апытанне, падрыхтоўка прэзентацый
	Усяго	4	8			экзамен

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

ЛІТАРАТУРА

Асноўная літаратура

1. Загорульскі, Э. М. Археалогія : пособие / Э. М. Загорульскі. – Мінск : Беларус. гос. ун-т, 2020. – 343 с.
2. Калечыц, А. Г. Мезалітычныя помнікі Беларусі / А. Г. Калечыц, А. У. Коласаў. – Мінск : Беларус. навука, 2021. – 369 с.

Дадатковая літаратура

1. Археалогія Беларусі : у 4 т. / Нац. Акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск, 1997–2001.
2. Богомольніков, В. В. Радимічы (по матэрыялам курганов X–XII вв.) / В. В. Богомольніков. – Гомель : Гомель. гос. ун-т ім. Ф. Скарыны, 2004. – 226 с.
3. Дук, Д. У. Археалагічныя комплексы пасадаў Полацка IX–XVIII стст. (па выніках раскопак 2004–2012 гг.) / Д. У. Дук. – Наваполацк : Полац. дзярж. ун-т, 2014. – 252 с.
4. Егорейченко, А. А. Культуры штрихованной керамики / А. А. Егорейченко. – Мінск : Беларус. гос. ун-т, 2006. – 207 с.
5. Загорульскі, Э. М. Вишинскі замак / Э. М. Загорульскі. – Мінск : Беларус. гос. ун-т, 2004. – 159 с.
6. Загорульскі, Э. М. Славяне: происхождение и расселение на территории Беларуси / Э. М. Загорульскі. – Мінск : Беларус. гос. ун-т, 2012. – 315 с.
7. Заяц, Ю. А. Заславль в эпоху феодализма / Ю. А. Заяц. – Мінск : Наука и техника, 1995. – 207 с.
8. Калечиц, Е. Г. Первоначальное заселение территории Беларуси / Е. Г. Калечиц. – Мінск : Наука и техника, 1984. – 159 с.
9. Калядзінскі, Л. У. Асновы археалогіі: уводзіны ў прадмет : вучэб.-метадыч. дапаможнік / Л. У. Калядзінскі. – Мінск : Беларус. дзярж. пед. ун-т, 2013. – 197 с.
10. Левко, О. Н. Практическая археология : учеб. пособие / О. Н. Левко. – Могилев : Могилев. гос. ун-т, 2006. – 256 с.

**Прыкладны спіс пытанняў да экзамену па курсу
«Археалогія Беларусі»**

1. Археалогія як навука: археалагічныя помнікі.
2. Археалогія як навука: тэрміналогія.
3. Методыка археалагічных даследаванняў і метады даціроўкі.
4. Станаўленне археалогіі як навукі.
5. Вядомыя археолагі сусвету і іх даследаванні.
6. Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі.
7. Прынцыпы археалагічнай перыядызацыі.
8. Верхні палеаліт.
9. Культурны фінальнага палеаліта.
10. Археалагічнае вывучэнне каменнага века на тэрыторыі Беларусі.
11. Палеаліт на тэрыторыі Беларусі.
12. Мезаліт: агульная характарыстыка.
13. Мезаліт на тэрыторыі Беларусі.
14. Свідэрская культура.
15. Грэнская культура.
16. Культура броммэ-лінгбі.
17. Бутаўская культура.
18. Яніславіцкая культура.
19. Неаліт: агульная характарыстыка.
20. Неаліт на тэрыторыі Беларусі.
21. Сацыяльныя адносіны, матэрыяльная і духоўная культура ў каменным веку.
22. Энеаліт і бронзавы век: агульная характарыстыка.
23. Энеаліт і бронзавы век на тэрыторыі Беларусі.
24. Жалезны век: агульная характарыстыка.
25. Мілаградская культура.
26. Культура штрыхаванай керамікі.
27. Днепра-двінская культура.
28. Зарубінецкая культура.
29. Паморская культура.
30. Вельбарская культура.
31. Культурны ранняга сярэднявекі: калочынская культура.
32. Культурны ранняга сярэднявекі: банцараўская культура.
33. Археалогія ранняга сярэднявекі: культура смаленска-полацкіх доўгіх курганаў.
34. Археалогія ранняга сярэднявекі: пражская культура.
35. Усходнеславянскія і балцкія плямёны на тэрыторыі Беларусі: дрыгавічы.

36. Усходнеславянскія і балцкія плямёны на тэрыторыі Беларусі: радзімічы
37. Усходнеславянскія і балцкія плямёны на тэрыторыі Беларусі: крывічы.
38. Усходнеславянскія і балцкія плямёны на тэрыторыі Беларусі: усходнелітоўскія курганы і каменныя магілы.
39. Даныя археалогіі і пісьменнасці пра балтаў і славян.
40. Археалагічнае вывучэнне сярэдневякоўя на тэрыторыі Беларусі.
41. Археалогія сярэдневякоўя X-XIII стст.: неумацаваныя паселішчы.
42. Археалогія сярэдневякоўя X-XIII стст.: гарадзішча.
43. Узнікненне і развіццё гарадоў на тэрыторыі Беларусі X-XIII стст.
44. Планіроўка і забудова гарадоў Беларусі ў X-XIII стст. па археалагічных даных.
45. Сярэдневяковая вёска і горад X-XIII стст. па археалагічных даных: планіроўка паселішчаў і гарадзішчаў.
46. Сярэдневяковая вёска і горад X-XIII стст. па археалагічных даных: матэрыяльная культура гарадзішчаў
47. Сярэдневяковая вёска і горад X-XIII стст. па археалагічных даных: земляробства.
48. Сярэдневяковая вёска і горад X-XIII стст. па археалагічных даных: жывёлагадоўля.
49. Сярэдневяковая вёска і горад X-XIII стст. па археалагічных даных: паляванне.
50. Сярэдневяковая вёска і горад X-XIII стст. па археалагічных даных: рыбалоўства і збіральніцтва, хатнія промыслы.
51. Эканоміка Беларусі X-XIII стст. па археалагічных даных: промыслы.
52. Ювелірнае дело на тэрыторыі Беларусі ў X-XIII стст. па археалагічным даным.
53. Развіццё рамяства ремесла на тэрыторыі Беларусі ў X-XIII стст. па археалагічных даных.
54. Археалагічныя даныя пра гандаль і знешнія сувязі ў X-XIII стст.
55. Духоўная культура насельніцтва Беларусі ў X-XIII стст. па археалагічных даных.
56. Распаўсюджанне пісьменнасці сярод насельніцтва сярэдневяковай Беларусі па археалагічных даных.
57. Археалагічнае вывучэнне позняга сярэдневякоўя на тэрыторыі Беларусі.
58. Археалогія позняга сярэдневякоўя: гарады.
59. Археалогія позняга сярэдневякоўя: мястэчкі.
60. Археалогія позняга сярэдневякоўя: сельскія пасяленні.
61. Археалогія позняга сярэдневякоўя: замкі.
62. Археалогія позняга сярэдневякоўя: цэрквы абарончага значэння.

63. Манументальнае дойдства: архітэктурна абарончыя аб'екты XIV-XVIII стст. па археалагічных даных.
64. Манументальнае дойдства: гарадскія культовыя аб'екты XIV-XVIII стст. па археалагічных даных.
65. Манументальнае дойдства: манастырскія комплексы XIV-XVIII стст. па археалагічных даных.
66. Манументальнае дойдства: помнікі грамадзянскай архітэктурны XIV-XVIII стст. па археалагічных даных.
67. Археалагічнае вывучэнне гарадскіх і сельскіх пахаванняў і сельскіх захороненняў XIV-XVIII стст. па археалагічных даных.
68. Позднесярэднявекавыя паганскія свяцілішчы і культавыя аб'екты XIV-XVIII стст.
69. Матэрыяльная культура Беларусі XIV-XVIII стст.: посуд.
70. Матэрыяльная культура Беларусі XIV-XVIII стст.: керамічныя вырабы.
71. Матэрыяльная культура Беларусі XIV-XVIII стст.: вырабы з метала.
72. Матэрыяльная культура Беларусі XIV-XVIII стст.: вырабы з шкла, косці, каменя, скуры.
73. Металургія чорных металаў у XIV-XVIII стст.
74. Прылады працы і бытавыя рэчы: рамесныя інструменты, сельскагаспадарчыя і бытавыя інструменты XIV-XVIII стст.
75. Зброя, узбраенне вершніка і баявога каня XIV-XVIII стст.
76. Вырабы з каляровага метала XIV-XVIII стст. Манеты, скарбы XIV-XVIII стст.

Практыка-арыентаваныя заданні

1. Абаснуйце, якія артэфакты ў пахаваннях даюць магчымасць выявіць тэрыторыю пражывання крывічоў, дрыгавічоў і радзімічаў
2. Дайце характарыстыку мікралітам: назва, знешні выгляд, час ужывання.
3. Параўнайце тапаграфію гарадоў у XII і XVI ст.

**Метадычныя рэкамендацыі
па арганізацыі і выкананню самастойнай работы студэнтаў
па вучэбнай дысцыпліне
«Археалогія Беларусі»**

Мэтай метадычных рэкамендацый з'яўляецца павышэнне эфектыўнасці вучэбнага працэса, у тым ліку дзякуючы самастойнай рабоце, у якой студэнт становіцца актыўным суб'ектам навучання, што азначае:

- здольнасць займаць у навучанні актыўную пазіцыю;
- гатоўнасць мабілізаваць інтэлектуальныя і валявыя намаганні для дасягнення вучэбных мэтаў;
- уменне праектаваць, планаваць і прагназаваць вучэбную дзейнасць;
- звычку ініцыяваць сваю пазнавальную дзейнасць на падставе ўнатранай палажыцельнай матывацыі;
- асазнанне сваіх патэнцыйных вучэбных магчымасцяў і псіхалагічную гатоўнасць скласці праграму дзеяння па самаразвіццю.

Віды самастойнай работы студэнтаў

<i>Рэпрадуктыўная самастойная работа</i>	Самастойнае прачытанне, прагляд, канспектаванне вучэбнай літаратуры, праслухоўванне лекцыі, завучванне, пераказ, запамінанне, Інтэрнэт-рэсурсы, паўтарэнне вучэбнага матэрыяла
<i>Пазнавальна-пошукавая самастойная работа</i>	Падрыхтоўка паведамленняў, дакладаў, вытупленняў на семінарскіх і практычных занятках, падбор літаратуры па дысцыплінарных праблемах і інш.
<i>Творчая самастойная работа</i>	Напісанне навуковых публікацый, удзел у навукова-даследчай рабоце, удзел у студэнцкай навуковай канферэнцыі

Арганізацыя і кантроль самастойнай работы

Для паспяховага выканання самастойнай работы студэнтаў неабходна планаванне і кантроль з боку выкладчыкаў. Аўдыторная самастойная работа выконваецца студэнтамі на лекцыях, семінарскіх занятках, і, такім чынам, выкладчык павінен загадзя пабудаваць сістэму самастойнай работы, улічваючы ўсе яе ормы, мэты, адбіраючы вучэбную і навуковую інфармацыю і сродкі (метадычных) камунікацый, прадумываючы ролю студэнта ў гэтым працэсе і свай удзел у ім.

Пытанні для самастойнай работы студэнтаў, указаныя ў вучэбнай праграме дысцыпліны, прапануюцца выкладчыкамі ў пачатку вывучэння дысцыпліны. Студэнты маюць права самастойна выбіраць дадаткова выбіраць тэмы, якія іх цікавяць, для самастойнай работы.

Змест дзейнасці выкладчыка і студэнта пры выкананні самастойнай работы

Асноўныя характарыстыкі	Дзейнасць выкладчыка	Дзейнасць студэнтаў
Мэта выканання СР	-тлумачыць мэту і сэнс выканання СР; -дае разгорнуты або кароткі інструктаж аб патрабаваннях, прад'яўляемых да СР і спосабах яе выканання; -дэманструе ўзор СР.	-разумее і прымае мэту СР як асобна значную; -знаёміцца з патрабаваннямі да СР.
Матывацыя	-раскрывае тэарэтычную і практычную значнасць выканання СР, тым самым фарміруе ў студэнта пазнавальную патрэбу і гатоўнасць да выканання СР; -матывае студэнта на дасягненне поспеха.	-фарміруе ўласную пазнавальную патрэбу ў выкананні СР; - фарміруе устаноўку і прымае рашэнне аб выкананні СР.
Кіраванне	-ажыццяўляе кіраванне шляхам мэтан ўздзеяння на працэс выканання СР; -дае агульныя арыенціры выканання СР	-на аснове валодання абагуленым прыёмам сам ажыццяўляе кіраванне СР (праектуе, планіруе, рацыянальна размяркоўвае час і г.д.)
Кантроль і карэкцыя выканання СР	- ажыццяўляе папярэдні кантроль, які мяркуе выўленне зыходнага ўзроўня гатоўнасці студэнта да выканання СР; - ажыццяўляе выніковы кантроль канечнага выніка выканання СР	- ажыццяўляе бягучы аперацыйны самакантроль за ходам выканання СР; -выяўляе, аналізуе і выпраўляе памылкі і ўносіць карэктывы ў работу, адсочвае ход выканання СР; -вядзе пошук аптымальных спосабаў выканання СР; - ажыццяўляе рэфлексійныя адносіны да ўласнай дзейнасці; - ажыццяўляе выніковы самакантроль выніка СР
Ацэнка	-на аснове параўнання выніка з узорам, загадзя заданымі крытэрыямі, дае ацэнку СР;	-на падставе суаднясення выніка з мэтай дае самаацэнку СР, сваім

	<p>-выяўляе тыповыя памылкі, падкрэслівае станоўчыя і адмоўныя бакі, дае метадычныя саветы па выкананні СР, вызначае далейшыя шляхі выканання СР;</p> <p>-усталёўвае узровень і вызначае якасць прасоўвання студэнта і тым самым фарміруе ў яго матывацыю дасягнення поспеха ў вучэбнай дзейнасці.</p>	<p>пазнавальным магчмасцям, здольнасцям і якасцям.</p>
--	--	--

Пазааўдыторная самастойная работа студэнтаў (далей самастойная работа) – плануемая вучэбная, вучэбна-даследчая, навукова-даследчая дзейнасць студэнтаў, кая ажыццяўляецца ў пазааўдыторны час на заданню і пры метадычным кіраўніцтве выкладчыка, але без яго непасрэднага ўдзелу. Яна ўключае ў сябе:

- падрыхтоўку да аўдыторных заняткаў (лекцый, практычных, семінарскіх і інш.) і выкананне адпаведных заданняў;
- самастойную работу над асобнымі тэмамі вучэбных дысцыплін у адпаведнасці з вучэбна-тэматычнымі планами;
- напісанне дакладаў, эссе;
- падрыхтоўку да ўсіх відаў кантрольных іспытаў, у тым ліку, да залікаў;
- удзел у навуковых і навукова-практычных канферэнцыях, семінарах, кангрэсах і т.п.

Выкананне любога віда амастойнай работы мяркуе праходжанне студэнтамі наступных этапаў:

- вызнаэнне мэты самастойнай работы;
- канкрэтызацыя пазнавальнай (праблемнай або практычнай) задачы;
- самаацэнка гатоўнасці да самастойнай работы па рашэнню пастаўленай або абранай задачы;
- выбар адэкватнага спосаба дзеянняў, які вядзе да рашэння задачы (выбор шляхоў і сродкаў для яе вырашэння);
- планаванне (самастойна або з дапамогай выкладчыка) самастойнай работы па рашэнню задачы;
- рэалізацыя праграмы выканання самастойнай работы.

Метадычныя саветы і рэкамендацыі да заданняў

Усе тыпы заданняў, якія выконваюць студэнты, у тым ліку, у працэсе самастойнай работы, змяшчаюць устаноўку на набыццё і замацаванне вызначанага Дзяржаўным адукацыйным стандартам вышэйшай прафесійнай адукацыі аб'ёма ведаў, а таксама на фарміраванне ў рамках гэтых ведаў некаторых навыкаў разумовых аперацый – умення ацэньваць, аналізаваць, параўноўваць, каментавать і г.д. некаторыя заданні патрабуюць тлумачэння:

1. Пракаментавачь выказванне – патлумачыць якая ідэя заключана ў фрагменце, аб якой пазіцыі аўтара яна сведчыць.

2. Параўнаць – выявіць падобнасць і адрозненне пазіцый па вызначаных прыкметах.

3. Абаснаваць адзін з некалькіх прапанаваных варыянтаў адказаў – прывесці аргументы на карысць правільнасці абранага варыянта адказа і паказаць, у чым памылковасць іншых варыянтаў.

4. Аргументавачь (абаснаваць, даказаць, патлумачыць) адказ.

5. Правесці аналіз – аставіць іх з мэтай выяўлення раскласці з'явы, якія вивучаюцца, на складовыя часткі, супаставіць іх з мэтай выяўлення ў іх існага, неабходнага і вызначальнага.

6. Тэзісна выкласць ідэю, канцэпцыю, тэорыю – выкарыстоўваючы матэрыял вучэбных дапаможнікаў і іншай літаратуры, сцісла, але не ў шкоду зместу сфармуляваць асноўныя палажэнні вучэння.

7. Адлюстравачь схематычна – значыць раскрыць змест адказа ў выглядзе табліцы, малюнка, дыяграмы і іншых графічных форм.

Важной складаючай самастойнай пазааўдыторнай падрахтоўкі з'яўляецца работа з літаратурай да ўсіх відаў заняткаў: семінарскім, практычным, пры падрыхтоўцы да залікаў, тэсціраванню, удзел у навуковых канферэнцах.

Уменне працаваць з літаратурай азначае навучыцца асэнсавана карыстацца крыніцамі. Перад тым як прыступіць да засваення навуковай літаратуры, рэкамендуецца чытанне падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў.

Вывучэнне навуковай, вучэбнай і іншай літаратуры патрабуе вядзення рабочых запісаў.

Форма запісаў можа быць вельмі разнастайнай: просты або разгорнуты план, тэзісы, цытаты, канспект.

Студэнтам рэкамендуецца самастойна выконваць даклады, індывідуальныя пісьмовыя заданні і практыкаванні, прапануемыя пры падрыхтоўцы да семінарскіх заняткаў. Работа, якая звязана з вырашэннем гэтых задач і практыкаванняў, прадстаўляе сабой від інтэлектуальнай практычнай дзейнасці. Яна садзейнічае выпрацоўцы умення і звычкі рабіць што-небудзь правільна, а таксама замацаванню навыкаў і ведаў па праблеме.

Метадычныя рэкамендацыі па напісанні пісьмовых, навукова-даследчых работ студэнтаў

Напісанне пісьмовых навукова-даследчых работ студэнтаў вырашае шэраг задач:

-навучанне студэнтаў самастойнаму пошуку і адбору вучэбнай і спецыяльнай навуковай літаратуры па прадмету;

-прывіццё навыкаў рэферыравання навуковых артыкулаў па праблематыцы вивучаемых дысцыплін;

-выпрацоўка ўмення падрыхтоўкі рэфератаў, дакладаў, выступленняў і паведамленняў;

-набыццё вопыту выступлення з дакладамі на семінарскіх занятках;

-сістэматызацыя, замацаванне і пашырэнне тэарэтычных і практычных

ведаў і навыкаў па вивучаемых дысцыплінах;

-далучэнне студэнтаў да вырашэння праблемных пытанняў па абранай тэме работы;

-навучанне студэнтаў выкладаць матэрыял ў выглядзе стройнай сістэмы тэарэтычных палажэнняў, звязаных лагічнай паслядоўнасцю і падмацаваных прыкладамі з практыкі.

Требования к выполнению самостоятельной работы студентов

№ п/п	Название темы, раздела	Кол-во часов на СРС	Задание	Форма выполнения
1.1	Паняцце археалогіі. Прадмет, задачы, метады.	4	<p>Паняцце археалогіі. Письмовыя і рэчавыя крыніцы. Мацярык, культурны слой. Пахаванне, гарадзішча, паселішча, стаянка. Археалагічныя помнікі. Археалагічныя разведкі і раскопкі. Дакументаванне. Агульная характарыстыка прынцыпаў археалагічных раскопак. Стратыграфія. Ахова помнікаў.</p> <p>Археалагічная перыядызацыя і храналогія. Апрацоўка крыніц. Адкрытыя і закрытыя археалагічныя комплексы. Даціроўка археалагічнага комплексу. Археалагічная культура. Сувязь археалогіі з іншымі крыніцамі. Археалагічныя калекцыі.</p>	Справаздача па індыўідуальных заданнях. Падрыхтоўка прэзентацыі
1.2	Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі ў кантэксце сусветных археалагічных даследаванняў.	4	<p>Славутыя археолагі сусвету.</p> <p>Развіццё гістарычнага краязнаўства: першыя археалагічныя экспанаты і калекцыі. Даленга-Хадакоўскі як першы вучоны ў галіне археалогіі на тэрыторыі Беларусі. Дзейнасць Я. і К. Тышкевічаў у галіне археалогіі. І Крашэўскі. Дзейнасць археолагаў да 1917 г. Раскопкі курганаў, калекцыяніраванне знаходак і выставы, картаграфаванне знаходак. Археалагічныя з'езды. Даследаванне паселішчаў. Археалагічныя даследаванні ў 20-30-я гг. XX ст. Археалагічныя даследаванні другой паловы XX ст. Археалагічныя даследаванні ў XXI ст.</p>	Падрыхтоўка прэзентацыі

2.1	Палеаліт і мезаліт.	4	<p>Падставы для археалагічнай перыядызацыі. Палеаліт. Ранні палеаліт: алдувайская, ашэльская і мусцёрская эпохі. Неандэртальцы і Homo sapiens. Стаянкі алдувайскай эпохі. Каменныя вырабы алдувайскага часу. Стаянкі ашэльскай эпохі. Каменныя вырабы ашэльскага часу. Мусцье: стаянкі і прылады. Чопер, сфероід, клівер, рубіла, скрэбла, востраканечнік, нуклеус. Рэтуш. Паляванне і збіральніцтва. Позні палеаліт. Прылады, матэрыялы, жытлы, заняткі. Паляўнічая магія, культ звяроў. Першабытны жывапіс.</p> <p>Мезаліт. Мезалітычныя прылады. Мікраліты і макраліты. Асноўныя заняткі чалавека. Стаянкі. Мастацтва мезаліта.</p>	Паведамленне. Падрыхтоўка прэзентацыі
2.2	Палеагеаграфічны нарыс. Перашапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі. Палеалітычныя і мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.	4	<p>Муравінскае міжледавікоўе. Паазерскае злядзененне.</p> <p>Мусцёрская эпоха на тэрыторыі Беларусі. Юравіцкая познепалеалітычная стаянка. Бердыжская стаянка.</p> <p>Фінальны палеаліт. Гамбургская культура. Культура бромэ-лінгбі. Свідэрская культура. Грэнская культура. Валкушанская культура.</p> <p>Мезаліт. Пясочнароўская культура. Кундская культура. Бутаўская культура. Кудлаеўская культура. Каморніцкая культура. Яніславіцкая культура. Помнікі нарачанскага тыпу.</p>	Даклад
2.3	Неаліт. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.	4	Неалітычныя паселішчы. Прылады працы. Асноўныя заняткі. Стаянкі і жытлы. Кераміка.	Справаздача па індывідуальных заданнях. Падрыхтоўка прэзентацыі

			Днепра-данецкая культура. Нёманская культура. Прыпяцка-нёманская культура. Верхнедняпроўская культура. Нарвенская культура. Культура грабенчата-ямкавай керамікі. Культура шарападобных амфар. Помнікі тыпу Бабінавічаў. Усвяцкая культура.	
2.4	Бронзавы век. Культуры бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі.	4	Энеаліт. Прылады працы. Заняткі. Жытлы. Кераміка. Трыпольская культура. Сярэднедняпроўская культура. Культура палескай шнуравой керамікі. Паўночнабеларуская культура. Тшцінецкая культура. Помнікі сосніцкага тыпу. Культура сярэдняй і позняй бронзы Паазер'я.	Паведамленне
2.5	Жалезны век.	4	Прынцыпы прыгатавання жалезнай руды. Крыца. Домніца. Культура Урарту. Скіфы і сарматы. Антычныя дзяржавы Паўночнага Прычарнамор'я.	Паведамленне. Падрыхтоўка прэзентацыі
2.6	Жалезны век на тэрыторыі Беларусі	4	Мілаградская і паморская культуры. Культура штрыхаванай керамікі. Днепрадзінская культура. Зарубінецкая культура. Кіеўская і вельбарская культуры. Культуры ранняга сярэднявек'я: помнікі тыпу Прагі-Корчак і Лукі-Райкавецкай, калочынская, банцараўская, культуры ранніх доўгіх курганаў і ўсходнелітоўскіх курганаў.	Падрыхтоўка прэзентацыі
3.1	Усходнеславянскія саюзы пляменаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных.	4	Полацкія крывічы. Дрыгавічы. Радзімічы. Насельніцтва Панямоння.	Справаздача па індывідуальных заданнях.
3.2	Сярэднявекавая вёска і гарады X-XIII стст. па археалагічных даных.	4	Сельскія паселішчы. Земляробства. Жывёлагадоўля, промыслы і рамёства. Гарады Паўночнай і Цэнтральнай	Справаздача па індывідуальных заданнях.

			Беларусі. Гарады Паўднёвай Беларусі. Гарады беларускага Панямоння. Гарады Усходняй Беларусі.	
3.3	Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі.	4	Масавыя жыллы і гаспадарчыя пабудовы. Рэчавы інвентар. Тэхналогія рамёстваў. Гандаль і прыазныя вырабы. Манетныя і манетна-рэчавыя скарбы. Письменства. Мураванае дойлідства. Помнікі выяўленчага мастацтва.	Даклад
4.1	Паселішча і могільнікі.	4	Гарады, іх функцыянальнае прызначэнне, тыпы гарадоў. Археалагічнае вывучэнне гарадоў. Тэрытарыяльна-планіровачнае развіццё гарадоў. Масвае жыллё і гаспадарчыя пабудовы. Камунальныя пабудовы. Мястэчкі: агульная характарыстыка і тыпы планіроўкі. Асаблівасці матэрыяльнай культуры мястэчак. Замкі. Паняцце “замак”, тыпы замкаў. Археалагічнае вывучэнне замкаў. Сельскія паселішчы. Матэрыяльная культура, сістэмы рассялення. Неўмацаваныя феадальныя сядзібы. Манументальнае дойлідства. Абаронныя аб’екты. Культавыя пабудовы. Манастырскія комплексы. Помнікі грамадзянскага дойлідства. Могільнікі. Вясковыя могільнікі. Агульная характарыстыка і тыпалогія пахаванняў. Пахаванні ў гарадах і мястэчках, іх археалагічнае вывучэнне. Познесярэднявекавыя паганскія свяцілішчы і культавыя аб’екты.	Падрыхтоўка прэзентацыі

4.2	Рэчавы матэрыял: тэхналогія, тыпалогія, храналогія.	4	<p>Вытворчасць жалеза, металічныя вырабы. Прылады працы і побытавыя рэчы: асартымент, тыпалогія, храналогія. Зброя, рыштунак вершніка. Ліцейная справа. Вырабы з каляровага металу.</p> <p>Вырабы з гліны. Керамічны посуд: асартымент, тыпалогія, храналогія, тэхналогія апрацоўкі. Імпартныя рэчы. Будаўнічыя матэрыялы. Кафля і кафляныя печы.</p> <p>Вырабы са шкла: асартымент, тыпалогія, храналогія, тэхналогія апрацоўкі.</p> <p>Вырабы са скуры, іх апрацоўка, інструмент, тэхналогія пашыву.</p> <p>Дрэва, костка, камень: апрацоўка і вырабы.</p> <p>Матэрыялы нумізматыкі, сфрагістыкі, метралогіі, знойдзеныя пры раскопках.</p>	Падрыхтоўка прэзентацыі
	Усяго	52		

Пералік заданняў і кантрольных мерапрыемстваў кіруемай самастойнай работы студэнта

Тэма: Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі ў кантэксце сусветных археалагічных даследаванняў.

План:

1. Славутыя археолагі сусвету.
2. Беларускія археолагі.
3. Археалагічныя з'езды.
4. Археалагічныя даследаванні ў 20-30-я гг. XX ст.
5. Археалагічныя даследаванні другой паловы XX ст.
6. Археалагічныя даследаванні ў XXI ст.

Модуль I

Вывучыць матэрыялы вучэбной літаратуры і Інтэрнэт-рэсурсаў і падрыхтаваць даклад на адну з тэм:

1. Археалагічнае даследаванне Егіпта
2. Археалагічныя даследаванні крыта-мікенскай цывілізацыі.
3. Археалагічныя даследаванні амерыканскіх цывілізацый.
4. Археалагічныя даследаванні Вавілона.
5. Археалагічныя даследаванні Троі.
6. Беларускія археолагі XIX стст.
7. Археалагічныя даследаванні ў 20-30-я гг. XX ст.
8. Археалагічныя даследаванні другой паловы XX ст.
9. Археалагічныя даследаванні ў XXI ст.

Форма контролю – абмеркаванне дакладаў.

Модуль II

Падрыхтоўка мультымедыйных прэзентацый:

1. Славутыя археолагі сусвету.
2. Славутыя беларускія археолагі.

Форма кантроля – абарона творчага праекта.

Модуль III

Падрыхтоўка эссе:

“Дынаміка археалагічных даследаванняў у часе і прасторы”

Літаратура:

1. Загорульский, Э. М. Археология : пособие / Э. М. Загорульский. – Минск : БГУ, 2020. – 343 с.
2. Археология Беларуси : у 4 т. / Нац. Акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск, 1997-2001.

3. Калядзінскі, Л.У. Асновы археалогіі: уводзіны ў прадмет : дапаможнік / Л. У. Калядзінскі. – Гродна, 2013. – 197 с.
4. Левко, О. Н. Практическая археология : учеб.пособие / О. Н. Левко. – Могилев : Изд-во Могилевского ун-та им. А. А. Кулешова, 2006. – 256 с.

Тэма: Жалезны век.

План:

1. Прынцыпы прыгатавання жалезнай руды.
2. Культура Урарту.
3. Скіфы и сарматы.
4. Антычныя дзяржавы Паўночнага Прычарнамор'я.

Модуль I

Вывучыць матэрыялы вучэбной літаратуры і Інтэрнэт-рэсурсаў і падрыхтаваць даклад на адну з тэм:

1. Тэхналогія выпрацоўкі жалеза па рэчавых і археалагічных даных.
2. Культура Урарту.
3. Плямёны скіфаў па археалагічных даных.
4. Плямёны сарматаў па археалагічных даных.
5. Антычныя дзяржавы Паўночнага Прычарнамор'я па археалагічных даных.

Модуль II

Падрыхтоўка мультымедыйных прэзентацый:

1. Тэхналогія атрымання і апрацоўкі жалеза на тэрыторыі Беларусі і па-за яе межамі.
2. Культура і паўсядзёнае жыццё скіфаў па археалагічных даных.
3. Археалагічныя даныя пра дзяржавы Паўночнага Прычарнамор'я

Форма кантроля – абарона творчага праекта.

Модуль III

Падрыхтоўка эссе:

“Скіфская трыяда: знаходкі скіфскіх рэчаў на тэрыторыі Беларусі”

Літаратура:

1. Загорульский, Э. М. Археология : пособие / Э. М. Загорульский. – Минск : БГУ, 2020. – 343 с.
2. Археология Беларуси : у 4 т. / Нац. Акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі. Мінск, 1997-2001.
3. Калядзінскі, Л.У. Асновы археалогіі: уводзіны ў прадмет : дапаможнік / Л. У. Калядзінскі. – Гродна, 2013. – 197 с.

4. Левко, О. Н. Практическая археология : учеб.пособие / О. Н. Левко. – Могилев : Изд-во Могилевского ун-та им. А. А. Кулешова, 2006. – 256 с.

Тема: Рэчавы матэрыял XIV-XVIII стст.: тэхналогія, тыпалогія, храналогія.

План:

1. Вытворчасць жалеза, металічныя вырабы.
2. Вырабы з гліны.
3. Вырабы са шкла.
4. Вырабы са скуры.
5. Дрэва, костка, камень: апрацоўка і вырабы.
6. Матэрыялы нумізматыкі, сфрагістыкі, метралогіі, знойдзеныя пры раскопках

Модуль I

Вывучыць матэрыялы вучэбной літаратуры і Інтэрнэт-рэсурсаў і падрыхтаваць даклад на адну з тэм:

1. Металічныя вырабы XIV-XVIII стст. па археалагічных даных.
2. Вырабы з гліны XIV-XVIII стст. па археалагічных даных..
3. Вырабы са шкла XIV-XVIII стст. па археалагічных даных..
4. Вырабы са скуры XIV-XVIII стст. па археалагічных даных..
5. Дрэва, костка, камень у XIV-XVIII стст. па археалагічных даных: апрацоўка і вырабы.
6. Матэрыялы нумізматыкі, сфрагістыкі, метралогіі XIV-XVIII стст., знойдзеныя пры раскопках

Модуль II

Падрыхтоўка мультымедыйных прэзентацый:

1. Гліняны посуд, будаўнічыя матэрыялы і цацкі XIV-XVIII стст. па археалагічных даных.
2. Археалагічны матэрыял замкаў.
3. Драўляныя вырабы XIV-XVIII стст. па археалагічных даных.

Форма кантроля – абарона творчага праекта.

Модуль III

Падрыхтоўка эсэ:

Параўнаўчы аналіз знаходак IX-XIII і XIV-XVIII ст. (на прыкладзе сярэдневяковага горада Беларусі)

Літаратура:

1. Загорумльскі, Э. М. Археалогія : пособие / Э. М. Загорумльскі. – Мінск : БГУ, 2020. – 343 с.
2. Археалогія Беларусі : у 4 т. / Нац. Акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі. Мінск, 1997-2001.
3. Богумольніков, В. В. Радимічы (па матэрыялам курганов X-XII вв.) / В. В. Богумольніков. – Гомель, ГГУ ім. Ф. Скоріны, 2004. – 226 с.
4. Дук, Д. У. Археалагічныя комплексы пасадаў Полацка IX–XVIII стст. (па выніках раскопак 2004-2-12 гг.) / Д. У. Дук. – Наваполацк : ПДУ, 2014. – 252 с.
5. Загорумльскі, Э. М. Вишинскі замак / Э. М. Загорумльскі. – Мінск : БГУ, 2004. – 159 с.
6. Загорумльскі, Э. М. Славяне: происхождение и расселение на территории Беларуси / Э. М. Загорумльскі. – Мінск : БГУ, 2012. – 315 с.
7. Заяц, Ю. А. Заславль в эпоху феодализма / Ю. А. Заяц. – Мінск : Наука и техника, 1995. – 207 с.
8. Калядзінскі, Л. У. Асновы археалогіі: уводзіны ў прадмет : дапаможнік / Л. У. Калядзінскі. – Гродна, 2013. – 197 с.
9. Левко, О. Н. Практическая археология : учеб. пособие / О. Н. Левко. – Могилев : Изд-во Могилевского ун-та ім. А. А. Кулешова, 2006. – 256 с.

Пералік выкарыстаных сродкаў дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці

Для дыягностыкі кампетэнцый выкарыстоўваюцца наступныя формы:

1. Вусная форма:

- сумоўе;
- даклады на семінарах.

2. Пісьмовая форма:

- тэсты;
- рэйтынгавая кантрольная работа;
- пісьмовы экзамен;
- ацэніванне на аснове рэйтынгавай сістэмы.

Крытэрыі ацэнак вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнта

Балы	Крытэрыі ацэнкі
1 (адзін)	Адмова ад адказу, поўная адсутнасць прафесійных кампетэнцый
2 (два)	Фрагментарныя веды ў рамках адукацыйнага стандарта; веданне асобных фактаў з гістарычных крыніц, якія рэкамендаваны праграмай дысцыпліны; няздольнасць выкарыстоўваць навуковую тэрміналогію; пасіўнасць на семінарскіх занятках
3 (тры)	Отсутствие полного объема знаний в рамках образовательного стандарта; знание части основной литературы, которая рекомендована учебной программой; значительные лингвистические и логические ошибки в использовании научной терминологии; неспособность ориентироваться в основных теориях и концепциях дисциплины; пассивность на семинарских занятиях
4 (чатыры)	Дастатковы аб'ём ведаў у рамках адукацыйнага стандарта; засваенне асноўнай літаратуры, якая рэкамендавана вучэбнай праграмай; уменне выкарыстоўваць навуковую тэрміналогію і рабіць высновы без істотных памылак; здольнасць арыентавацца ў асноўных тэорыях і канцэпцыях прадмета і даваць ім ацэнку; работа на семінарскіх занятках пад кіраўніцтвам выкладчыка
5 (пяць)	Дастатковы ўзровень ведаў у рамках вучэбнай праграмы; уменне карыстацца навукавай тэрміналогіяй, здольнасць рабіць высновы; валоданне асноўнымі тэорыямі дысцыпліны; засваенне асноўнай літаратуры, якая рэкамендавана вучэбнай праграмай, нязначныя памылкі пры выкананні вычэбных і прафесійных задач
6 (шэсць)	Сістэматызаваныя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне неабходнай навукавай тэрміналогіі; лагічна вытрыманыя адказы; уменне арыентавацца ў базавых тэрмінах і канцэпцыях дысцыпліны, даваць ім параўнаўчую ацэнку; самастойная работа на семінарскіх занятках, удзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень выканання культуры выканання заданняў
7 (семь)	Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздлах вучэбнай праграмы; выкарыстанне навукавай тэрміналогіі; лагічна вытрыманыя адказы, здольнасць рабіць абаснаваныя высновы; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры праграмы дысцыпліны; здольнасць арыентавацца ў асноўных тэорыях і даваць ім крытычную ацэнку; самастойная і актыўная работа на семінарскіх занятках
8 (восем)	Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх пытаннях у аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне навукавай тэрміналогіі; здольнасць рабіць абаснаваныя высновы; валоданне метадамі

	<p>комплекснага аналіза і здольнасць самастойна вырашаць складаныя праблемы ў межах вучэбнай праграмы; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, якая рэкамендавана ў рамках вучэбнай праграмы; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, якая рэкамендавана праграмай; здольнасць арыентавацца у асноўных тэорыях і канцэпцыях і даваць ім крытычную ацэнку; актыўная самастойная работа на занятках, удзел у групавых абмеркаваннях</p>
<p>9 (дзесяць)</p>	<p>Выкананне патрабаванняў вучэбнай праграмы на высокім узроўні; поўнае і глыбокае засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры па прадмету; безакорнае валоданне тэарэтычнымі ведамі і практычнымі навыкамі; стылістычна пісьменная, практычна правільная пабудова матэрыяла; дакладнае выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, уменне арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і накірунках вывучаемай дысцыпліны, даваць ім крытычную ацэнку, крытычную ацэнку, выкарыстоўваць навуковыя дасягненні ў іншых дысцыплінах; уменне самастойна творча вырашаць складаныя праблемы ў нестандартнай сітуацыі; веданне і удалае выкарыстанне сучасных інфармацыйных і адукацыйных тэхналогій.</p>
<p>10 (дзесяць)</p>	<p>Безумоўнае выкананне патрабаванняў вучэбнай праграмы на высокім узроўні; уменне самастойна вылучаць і выкарыстоўваць унутры прадметныя і міжпрадметныя сувязі вучэбнай дысцыпліны; свабоднае валоданне інфармацыяй з асноўных і дадатковых крыніц у рашэнні прафесійных задач; пошуковая творчая дзейнасць па рашэнні актуальных праблем вывучаемай дысцыпліны.</p>

ПРАТАКОЛ САГЛАСАВАННЯ ВУЧЭБНОЙ ПРАГРАМЫ

Назва вучэбнай дысцыпліны, з якой патрабуецца сагласаванне	Назва кафедры	Прапановы аб змяненнях у змесце вучэбнай праграмы установы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, распрацаваўшай вучэбную праграму (з указаннем даты і нумара пратакола)
Гісторыі Беларусі	Гісторыі Беларусі і славянскіх народаў	Змен няма	Рэкамендавана да зацвярджэння вучэбная праграма ў прадстаўленым варыянце (пратакол № 11 ад 24.03.2021)